

ÀNGEL RUIZ I PABLO: EL SEU PENSAMENT REGENERACIONISTA I REGIONALISTA, I LES SEVES CONTRIBUCIONS PERIODÍSTIQUES A LA VANGUARDIA

1. Introducció

Va ser el passat mes de juliol de 2014 quan el Consell de Menorca va aprovar per unanimitat declarar 2015 com Any Ruiz i Pablo a l'illa, recollint una iniciativa de l'Institut Menorquí d'Estudis i una primera idea de Foment Cultural de Menorca i coincidint amb el 150 aniversari del naixement de l'escriptor i periodista menorquí (Es Castell, 1865-Barcelona, 1927).

Un dels motius pels quals vaig decidir fer aquest treball va ser precisament el de contribuir a retre-li homenatge. Però a mesura que he anat coneixent la seva figura i la seva obra ha estat quan realment me n'he adonat de la «personalitat gegantina d'aquesta glòria illenca»¹.

Només tenia deu anys quan, en companyia d'una germana de la meua àvia Margalida, a la qual estimava molt, vaig anar a veure per primera vegada una obra de teatre: *L'amo en Xec de s'Ullastrar*. No sabia qui l'havia escrita o qui n'era l'autor, però el que sí vaig saber ben cert és que m'havia fascinat. Es tractava d'una obra senzilla i popular, molt propera a la gent d'aquí, de Menorca. Potser per açò me va agradar tant malgrat la meua poca edat. Però no va ser fins molts anys després quan vaig saber de qui era aquesta obra: de Frederic Erdozaín, però basada en una de les millors novel·letes d'Àngel Ruiz i Pablo: *Viatge tràgic de l'amo en Xesc de S'Uastrà*, inclosa dins *Del cor de la terra. Proses menorquines* (1928).

Aquests treball, a més de voler recordar aquesta figura de les lletres

¹ *Es menorquinisme d'Àngel Ruiz i Pablo*, conferència pronunciada per Guillem Florit Piedrabuena al Cercle Artístic de Ciutadella, el dia 1 de desembre de 1965, en l'acte d'homenatge celebrat en motiu del primer centenari del naixement de n'Àngel Ruiz i Pablo. Publicada a la Revista de Menorca l'any 1965.

menorquines, vol aportar un petit estudi per conèixer la vàlua de la seva personalitat i de la seva obra, per tal que es valori la seva figura, se li reconegui la seva contribució com a escriptor menorquí, i se li tributi, tal com varen fer els crítics catalans del seu temps «tots els honors d'una primera figura literària»², els quals «s'expandiren en elogis justificats i detallats a la plural revelació del seu enginy, i, a estones, del seu geni».³

M'agradaria també dedicar aquesta feina al record del meu pare, que fou fervent admirador i seguidor de l'obra i de la personalitat d'aquest home, que «va anar adquirint un concepte clar, una idea precisa, justa, objectiva i universal de Menorca, i des deute i de s'esforç que de sa pròpia inspiració i de sa pròpia capacitat de feina exigia davant el món es seu menorquinisme».⁴

Per poder tirar endavant aquest treball he recopilat tota la bibliografia del tema de referència menorquina que he pogut aconseguir, i que m'ha proporcionat el professor de l'assignatura, per tal de conèixer el context dins el qual va desenvolupar-se l'activitat intel·lectual i literària de Ruiz i Pablo. També he llegit diferents textos de tota una sèrie d'autors de l'àmbit català que expressen continguts de caire regeneracionista i/o regionalista/nacionalista, així com varis escrits i articles de contingut similar d'autors menorquins, entre d'altres del propi Àngel Ruiz i Pablo, com a matèria primera del treball. He de dir que també he tingut algunes xerrades amb persones estudioses de la figura d'Àngel Ruiz i Pablo, com Joan F. López Casanovas, Miquel A. Limón Pons i Xavier Martín Martínez.

M'agradaria, de manera encertada, poder descobrir i interpretar les idees de caràcter regeneracionista i regionalista que hi ha en els textos de Ruiz i Pablo, per així poder entendre millor la seva ideologia a l'hora de produir la seva obra. Vaig voler tocar el tema del pensament regeneracionista i regionalista d'Àngel

²⁻³ Octavi Saltor, al Pròleg de les *Obres Completes* d'Àngel Ruiz i Pablo. Edicions Nura. Menorca, 1981.

⁴ *Es menorquinisme d'Àngel Ruiz i Pablo*, conferència pronunciada per Guillem Florit Piedrabuena al Cercle Artístic de Ciutadella, el dia 1 de desembre de 1965, en l'acte d'homenatge celebrat amb motiu del primer centenari del naixement d'Àngel Ruiz i Pablo. Publicada a la Revista de Menorca l'any 1965.

Ruiz i Pablo a proposta del meu professor Damià Pons, la qual recomanació me va semblar molt encertada, ja que era un aspecte del qual jo particularment no en sabia gaire, i que me va fer ganes conèixer, fent una recerca i estudi referents a aquest tema.

També volia tocar la faceta periodística de Ruiz i Pablo, perquè és un aspecte que no s'ha investigat gaire, així com fer un recull de tots els articles que va escriure a *La Vanguardia*, classificant-los per data i títol, i ordenant-los per anys de publicació, perquè no tinc coneixement de què sigui una feina que s'hagi fet mai. Només l'Institut Menorquí d'Estudis (IME), amb motiu de la commemoració dels 150 anys del naixement de l'escriptor, i donat que es va proclamar enguany l'Any Ruiz i Pablo, va penjar a la seva plana "web" uns quants articles - molt pocs- però sense cap tipus d'ordre ni classificació.

Sé, perquè ell mateix m'ho ha dit, que Miquel Àngel Limón Pons pensa fer una feina en aquest sentit, amb la intenció de publicar-la, però, la veritat és que jo vaig engegar el meu treball aliena a la seva intenció.

Metodologia de recerca

Ja fa uns mesos, quan vaig decidir fer aquest treball, i resolta a recopilar tots els articles que va escriure Àngel Ruiz i Pablo a *La Vanguardia* durant la seva estada a Barcelona (des del 1911 quan s'hi va traslladar, fins al 1927 que va morir), vaig començar a cercar a l'hemeroteca d'aquest diari tota la informació que m'interessava.

Vaig estar cercant a partir de l'estiu de l'any 1911, que és quan Ruiz i Pablo, juntament amb la seva nombrosa família es varen traslladar a viure a Barcelona, i fins a l'any de la seva mort. Com a curiositat puc dir que el darrer article publicat per Àngel Ruiz i Pablo a l'esmentat diari data del 13 d'octubre de 1927, un mes abans de la seva mort (el 14 de novembre de 1927), i no del 20 de març de 1927, tal com va exposar Miquel A. Limón a la seva conferència pronunciada el 27 d'abril d'aquest any a l'Ateneu de Maó, on parlava de l'activitat periodística de Ruiz i Pablo.

En la meua recerca, també he trobat un article de l'escriptor, que porta el títol de *Lo que no muda (Introspectivas)*, del 10 d'octubre de 1919, en el qual relata la seva visita a la seva terra (Menorca) durant l'estiu, després de molts anys

d'absència, quan, segons un article del mes de maig de 2015, publicat per Miquel A. Limón, a la revista *Cròniques d'ahir* (número 297), fa referència a un únic viatge a Menorca de l'escriptor, amb motiu del casament del seu fill José Ruiz Manent el 5 de juliol de 1921. Limón diu que: «Desconec si Ruiz i Pablo féu entre nosaltres cap altra "escapada menorquina"». Aquesta "descoberta" que he fet me sembla molt interessant, ja que quan va venir pel casament del seu fill tenia un motiu de visita, però: per quina raó degué venir dos anys abans? Potser enyorava la seva estimada *roqueta* i, malgrat la negativa de la seva dona, va voler visitar-la? Potser tenia algun assumpte de vital importància que havia de resoldre? Aquesta qüestió per resoldre queda pendent, però intentaré esbrinar-ho en una pròxima investigació.

Pel que fa al format dels arxius annexos, la meua intenció era poder-los presentar en format "Word", col·locats cronològicament i relacionats un darrera l'altre, per una fàcil i còmoda lectura, però després de molta feina (d'agafar cada article en "Pdf", passar-lo a "Jpg", obrir-lo amb "Paint", retallar l'article i aferrar-lo a un document de "Word") i haver aconseguit fer-ho amb tots els articles, me vaig trobar amb què, quan ja en duia un centenar de relacionats un darrera l'altre, el document resultava massa "feixuc", i no el podia manejar, ni guardar ni obrir després (només els podré presentar en format "Word" a la còpia impresa). Aleshores, parlant amb el meu tutor, me va dir que també els podia presentar en format "Pdf", i així ho faig. Això me sembla molt bé, ja que així es respecta el format original del textos en el seu context original, a la plana del diari on es troben inserits, tal i com van ser publicats originàriament. Quant a l'estat físic dels articles, me n'he trobat alguns de deteriorats (pocs), degut a taques de tinta, perquè l'escrit no es veu gaire bé, o perquè algunes lletres es troben superposades.

També me n'he adonat que alguns articles no segueixen un ordre cronològic: per exemple a *Cartas sobre el feminismo*, podem veure que la *Carta V y última* està publicada dia 12-05-1921, mentre que la *Carta IV* hi està dia 19 del mateix mes i any.

He trobat un article (25-09-1915) on es pot veure un tros retallat, potser degut a la censura de l'època o per algun altre motiu.

Pel que fa a la informació de la faceta periodística de Ruiz i Pablo, no he pogut trobar gaire material informatiu en llibres, ja que és un tema poc tractat; tampoc de la seva estada a Barcelona. La informació que he pogut recopilar ha estat gràcies, sobretot, a les xerrades que he mantingut amb el professor Xavier Martín Martínez i al material que m'ha facilitat dels seus estudis i de l'Arxiu Municipal d'Es Castell, poble natal d'Àngel Ruiz i Pablo, i a la recerca en el fons epistolar de Manuscrits de la Biblioteca de Catalunya i a l'Institut Menorquí d'Estudis.

Vull dir que m'hauria agradat, a més de recopilar els articles d'Àngel Ruiz i Pablo escrits a *La Vanguardia*, haver pogut aprofundir en l'anàlisi dels continguts, però l'envergadura d'aquest treball sobrepassa la meva disponibilitat per a la realització d'aquesta feina. Aquesta és una tasca que queda pendent i que penso continuar més endavant.

M'ha semblat interessant inserir còpies d'alguns documents (annexos), per tal de complementar la part teòrica del treball (actes de naixement i de casament, cartes...).

2. Biografia

Àngel Ruiz i Pablo va néixer a Es Castell (Menorca) el dia 26 de gener de 1865. Era fill de Don Josep Ruiz i Muñoz, natural de Múrcia, músic militar. La seva mare, Margarita Pablo i Prats, havia nascut l'any 1836 també a Es Castell, i era descendent de Vincenzo Pablo, natural de Ragusa (Sicília), que havia vingut a Menorca com a cirurgià i soldat del Castell de Sant Felip (Maó).

Àngel Ruiz i Pablo estudià a Maó, on començà de molt jovenet a escriure en la premsa. Devers l'any 1883 va venir a viure a Ciutadella.

El 8 de novembre de 1889 es casà a Es Castell amb Caterina Manent i Victori, nascuda en aquella població l'any 1866.

El matrimoni residia a Ciutadella, a la casa número 5 del carrer del Roser. Dins aquesta casa van néixer els catorze fills que van tenir, i allà també en moriren dos en edat infantil, Àngel i Manuel.

Professionalment, dirigia el *Fomento Agrícola e Industrial de Ciutadella* (una entitat bancària que actuava com a delegació del Banc de Maó). Quan Menorca va patir l'anomenat crac bancari de 1911⁵, el Foment va fer fallida, i Ruiz i Pablo s'hi va veure arrossegat pels seus efectes, fins al punt que hi va ser imputat en la causa judicial que la crisi bancària havia provocat a tota Menorca. Fins i tot el van acusar de desfaltar, però la investigació judicial va posar les coses al seu lloc i Ruiz i Pablo va ser exculpat de tota responsabilitat. Però Ruiz i Pablo (amb tota la família) es va veure forçat a abandonar Ciutadella i Menorca, per passar a residir a Barcelona.

⁵ La crisi dels petits bancs es relaciona amb el fracàs de la industrialització espanyola a la fi del segle XIX i primera meitat del segle XX. A l'illa, entre 1880 i 1911, es van fundar nombrosos bancs, fenomen vinculat també amb l'auge agrícola, els intents d'industrialització moderna i amb el moviment regeneracionista insular pel que fa a l'economia, i al sector educatiu. Maó va gaudir d'estabilitat econòmica entre 1900 i 1911, d'acord amb la conjuntura internacional; la crisi maonesa de 1911-1914 va ser insòlita en el context d'Espanya. Al 1904 va desaparèixer l'empresa tèxtil Industrial Maonesa (llavors es deia Fabril Maionesa); però el 1902 la Maquinista Naval, emplaçada al costat de l'Arsenal, s'havia transformat en l'Anglo Espanyola de Motors, gasògens i Maquinària en General, la qual ocupava a uns 400 treballadors. Aquesta empresa va tenir un mercat estès al llarg de tota la península i la seva seu social era a Madrid. La "Anglo" vinculava el seu negoci al Banc de Maó (tenien el mateix President) i les dues entitats van trencar el 1911, amb efectes en espiral sobre la resta del sistema financer i l'economia menorquina, marcant el final d'una dècada expansiva.

Els efectes socials d'aquella crisi els indiquen els comentaris de la premsa local, plena d'opinions i anàlisis al llarg dels mesos de juny, juliol, agost i següents. Va tenir lloc l'impagament del Banc de Maó dels reemborsaments als clients dels seus propis dipòsits, l'alarma social generalitzada en tot el sistema financer, els deutes del Banc, els operaris de la "Anglo" que no van poder tornar al treball, l'arribada a Maó del Sr. Francesc Cambó en representació de la Banca Arnús per arreglar la crisi (però el seu pla va fracassar), els viatges dels empresaris maonesos a Madrid, l'encreuament de telegrams, les relacions amb el Banc d'Espanya i la seva sucursal de Palma. Es va fer l'intent de crear el Banc de Menorca, que de moment no va poder prosperar i tota una multitud d'esforços que tots van resultar inútils per a arranjar la situació.

(*El Banco de Menorca (1911-1952)*, 2005, Ponència de Juan Hernández Andreu (UCM)).

Tot aquest amarg procés i l'actitud d'alguns antics amics que en la tribulació li giraren l'esquena, afligiren el noble esperit de Don Àngel, el qual se'n lamenta en dues de les seves poesies, amb versos sentidíssims:

«Ai del vençut, del qui l'aspra dalla
de la desgràcia i la dissort aterra!
Fins els rèptils li escupiran al front»

(Tercet final del sonet *Vae victis!*. *Poesies*, 1911. *Obres complertes*, 1981: 186)

Andreu Murillo relata així la difícil època que patí Menorca: «El 1911, de crisi econòmica per a Menorca, es van esvaïr moltes il·lusions. Els bancs i cases de crèdit es van desfer com fum. Fàbriques imponents van caure com castells de cartes. Van ésser molts els fills de Menorca que se'n van haver d'anar. A cercar el pa per als seus i per a si mateix, n'Angel Ruiz i Pablo, amb la seva ben nombrosa família, va arribar a Barcelona»⁶.

Francesc de Borja Moll relata el difícil moments viscuts per Ruiz i Pablo quan va ser acusat injustament, tot i que posteriorment es va demostrar la seva innocència: «Ruiz i Pablo va deixar Menorca amb amargor, no solament per l'amargor produïda pel fet de deixar l'indret on va néixer, sofrir, gaudir i amar sinó que se'n va haver d'anar desenganyat dels amics. El seu desengany, però, no és ressentit; aquell home es va proclamar humà fins i tot en els desenganys. Abans de anar-se'n va temptar d'acudir als amics, als qui ell creia els seus amics:

Dins temps passat, quan tot floria
del meu entorn per l'ampla via,
un somrís meu era mercè;
eixams d'amics m'enrevoltaven;
de l'amistat que tant preuaven
mon cor senzill n'estava ple.

⁶ Àngel Ruiz i Pablo, *l'home i els seus personatges*, article d' Andreu Murillo. *Revista de Menorca* (1965).

Ara que em trobo tan caigut,
amb l'amargor del temps perdut
crido a llur porta sanglotant;
crido a llur porta i no em responen
més que buidors on no hi ressonen
els crits d'angúnia del meu plant.”⁷

Per tot això, no és gens estrany que en tota la seva obra literària -novel·les especialment- prevalguin les tintes negres, i prou vegades un tràgic desenllaç.

A Barcelona va treballar com a redactor de *La Vanguardia* ja des de l'estiu de 1911, escrivint gran quantitat d'articles fins pocs dies abans de la seva mort el 1927. Allà va mantenir relacions epistolars amb nombroses figures de la cultura i de la literatura castellana i catalana, i va realitzar treballs de traductor. També va escriure una obra d'investigació: *Historia de la Real Junta de Comercio de Barcelona (1758-1847)* (1919) i vàries novel·les, afermant-se com un acreditat novel·lista. Participà en el Primer Congrés de la Llengua Catalana i fou mantenidor del Jocs Florals de 1919.

Va morir a Barcelona el 14 de novembre de 1927, on roman enterrat en el cementiri de Sant Genís dels Agudells.

3. Presentació contextualitzada de la seva obra.

Àngel Ruiz i Pablo va ser un escriptor molt fecund i polifacètic. Escrigué indistintament en castellà i en català, utilitzant també la forma col·loquial del nostre subdialecte menorquí.

Fou poeta, narrador, novel·lista, dramaturg i periodista. En una primera etapa de formació, publicà el volum *Poesías* (1886), amb cinc poemes en català; les narracions costumistes *Tipos y costumbres de mi tierra* (1888) i la novel·la autobiogràfica *Oro y escorias* (1893) on reflectí l'abandó del republicanisme pel catolicisme conservador. Literatura de viatge: *Impresiones de un peregrino en Roma* (1901).

⁷ Francesc de Borja Moll. 1965. *Àngel Ruiz i Pablo, l'home*. Article publicat a la Revista de Menorca.

Doce días en Mallorca (1892) assenyala l'assumpció del regionalisme estètic i ideològic, i l'inici de les relacions amb els escriptors mallorquins Joan Alcover, amb qui mantingué una llarga correspondència; Miquel dels Sants Oliver, com a corresponsal menorquí de *La Almudaina*, i Antoni M. Alcover, president del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), on participà amb una comunicació sobre els anglicismes menorquins.

Com a escriptor en català, deixà enrere el costumisme amb dues obres ambicioses: la narració modernista *Del cor de la terra* (Barcelona 1910) i el volum *Poesies* (Maó 1911), molt ben valorat per Costa i Llobera. És, però, l'escriptor en castellà dels *Episodios ribereños* (1906) el que professionalment s'imposà arran de l'establiment familiar a Barcelona a partir de 1911 amb la publicació de novel·les com *El último hidalgo* (1912), *Clara sombra* (1915), *La Nevatilla* (1917), *Las metamorfosis de un erudito* (1918) i *El final de una leyenda* (1922).

La seva primera obra en català fou *Per fer gana. Caldereta d'articles menorquins amb molt poch such y una mica de pebre cohent* (1895), publicada a Ciutadella. Tal com explica Ruiz i Pablo en el pròleg, comença a escriure en català «perquè voldria que obrigués ses ganes de voler llegir es menorquí; perquè donaria qualche cosa perquè fes ganes d'escriure'l».

Tres anys més tard, en el discurs *Conversa familiar sobre es regionalisme*, pronunciat l'any 1898 al "Círculo Católico de Ciutadella", l'autor exposa el seu pensament teòric al voltant del regionalisme i la descentralització.

La novel·leta *Classes passives* (1910) es va publicar juntament amb la *Del cor de la terra. Proses menorquines*, a Barcelona, a la Biblioteca Popular de L'Avenç.

Després de la publicació barcelonina del quadern *Poesies* (1911), formà part del jurat dels Jocs Florals de 1919, any en el qual es publicà la *Historia de la Real Junta Particular de Comercio de Barcelona (de 1758 a 1847)*.

Viatge tràgic de l'amo en Xesc de S'Uastrà (1928), també inclosa dins *Novel·letes menorquines* (1934), obres costumistes de l'autor.

Combinà l'activitat de periodista a *La Vanguardia* amb la d'autor de nombroses obres de divulgació i de traductor:

De l'anglès:

- Figgis, Darrel: *La tragedia de Irlanda. Sus orígenes. Su desarrollo histórico. Su fase actual.* Barcelona: Seix Barral, 1921.
- Gilson, Charles James Louis: *El ojo de Gautama.* Barcelona: Seix Barral, 1922.

Del francès:

- Bordeaux, Henry: *Yamilé.* Barcelona: Montaner y Simón, 1922.
- Bourget, Paul: *Un Santo. Antígona. Un humilde. Un jugador. Otro jugador. Alina. El antepasado.* Barcelona: Gustavo Gili, 1919.
- Fosca, François: *Los compañeros del Sr. Catorce.* Barcelona: Montaner y Simón, 1924?.
- Nolhac, Pierre de: *Luis XV y Mme. de Pompadour: según documentos inéditos.* Barcelona: Montaner y Simón, 1930.
- Reynès Monlaur, Marie: *Alain y Vanna.* Barcelona: Gustavo Gili, 1913.
- Rosny, J.H.: *La conquista del fuego.* Barcelona: Seix Barral, 1923.

També fou autor de dues obres menors de teatre que no s'arribaren a publicar:

- *Es sabateret* (s.a.).
- *D. Simón Sima Simanca.* 1886. Estrenada el 14 de febrer del 1986 al Teatre del Circ Maonès.

Escrigué també un parell de biografies per encàrrec:

- *Vida de Livingstone* (1922).
- *Vida de El Cid Campeador* (1922).

La seva consagració definitiva com a narrador, després de les publicacions a *Catalana* i de ser inclòs als volums *Selecta de contistes catalans dels anys vint*, li arribà un any després de la seva mort amb *Del cor de la terra*. Proses menorquines a càrrec de l'Editorial Catalana i, posteriorment, amb les edicions de Francesc de B. Moll de *Novel·letes menorquines* (1934) i *Per fer gana* (1946). L'edició de les *Obres Completes* (1961) a l'Editorial Selecta i la celebració del centenari del seu naixement a Barcelona i a Menorca el 1965

convertiren, definitivament, Àngel Ruiz i Pablo en el referent per excel·lència de la literatura catalana de la Menorca contemporània.

El filòleg ciutadellenc Francesc de Borja Moll, en ocasió del número extraordinari dedicat a Menorca de la revista *Serra d'Or*, insistia en un fet que ha planat molts d'anys damunt la realitat d'allò que (per dir-ho d'alguna manera) anomenem "menorquinisme", tal com diu Francesc de Borja Moll: «El que li manca per a enrobustir-se és un contacte freqüent amb les terres germanes, i principalment amb Mallorca, on radica el grup de pressió que pot donar l'orientació, coordinada amb les altres manifestacions de Renaixença».⁸ Àngel Ruiz i Pablo sentí la necessitat d'establir vincles intel·lectuals que a Menorca enlloc no trobava, vincles enriquidors i transcendents per a l'obra literària. Sabem que de ben jove havia començat a publicar alguns articles al periòdic *La Almudaina* i «hem de creure que en qualcun dels viatges a l'illa gran devia entrar en contacte amb el grup selecte de persones que es reunia a casa del poeta Joan Alcover».⁹ El fet és que a partir de l'any 1892 fins a 1920 comptem amb una relació epistolar no gens menyspreable entre Angel Ruiz i Pablo i Joan Alcover. Tal relació, coneixent l'altruisme i extraordinari equilibri i finor de tracte del poeta mallorquí, per força havia d'ésser sincera i altament profitosa a Ruiz i Pablo. Encara que no hi havia gaire diferència d'edat entre els dos literats, el mestratge d'Alcover és palès al llarg de les vint-i-cinc cartes (1892 a 1920) que formen l'epistolari conegut: «el seu consell —hom ha dit— era com una mena de norma a seguir per a qui el rebia».¹⁰ La tramesa d'algun llibre inèdit o acabat de publicar, el comentari crític d'algun article, treball o conferència, o bé una simple felicitació nadalenca són motiu de correspondència entre tots dos. Sovint és Alcover qui triga més temps a

⁸ Moll, F. De B. 1964. *La nostra llengua a Menorca, avui*, Serra d'Or, novembre.

⁹ López Casasnovas, Joan F.1982. *Algunes consideracions entorn a la producció literària en prosa de Ruiz i Pablo*. Revista de Menorca.

¹⁰ Alcover, Joan. 1951. *Obres completes*. Pròleg de Miquel Ferrà i Joan Pons i Marquès. Biblioteca Perenne. Editorial Selecta, Barcelona.

escriure i Àngel n'hi devia fer retret. El menorquí havia posat tota la confiança en l'altre, que aleshores havia atès de fer-se escoltar a Madrid i fins i tot havia aconseguit de Menéndez Pelayo crítiques francament elogioses.

Quant a les relacions amb Miquel dels Sants Oliver, sabem per l'epistolari que en el moment en què Ruiz i Pablo tenia el projecte de passar a viure a Mallorca, Miquel dels Sants Oliver li cercava un treball a la redacció de *La Almudaina*.

Ruiz i Pablo recorria sovint a Alcover perquè li resolgués problemes d'edició i exercís damunt ell un mestratge crític. L'escriptor en castellà es trobava desemparat dins el seu àmbit provincià, un bon reflex del qual ens el dóna aquest fragment de l'epistolari:

«El señor Álvarez Sereix creo que aceptaría con gusto su libro para irlo publicando en su Revista (y yo, si usted optara, por esta solución, se lo recomendaría eficazmente): pero su posición literaria en Madrid no le da medios para facilitar a usted la publicación de la novela por separado, porque los impresores ni por él ni por nadie se olvidan de qué ante todo son negociantes».¹¹

Ruiz i Pablo també pensava que un volum prologat per un personatge famós, com era Joan Alcover, tindria més acceptació en el mercat: però aquest se mostra rebecc a escriure'l i li aconsella que ho faci ell mateix, ja que «los únicos (prólogos) interesantes son los que escriben los autores mismos, revelando intimidades de la composición».¹²

D'altra banda, mercès a l'amistat d'Alcover, col·laborador habitual de la revista, amb el seu editor Francesc Matheu, algunes poesies pogueren sortir a llum pública a *La Il·lustració Catalana*.

Els contactes de l'autor menorquí amb el cenacle de Mallorca, bé que esparsos, eren d'exigència per a ell.

¹¹⁻¹² López Casasnovas, Joan F.1982. *Algunes consideracions entorn a la producció literària en prosa de Ruiz i Pablo*. Revista de Menorca.

¹³ Riber, Ll. 1928: Pròleg a *Del cor de la terra. Proses menorquines*. Biblioteca Literària. Llibreria Catalònia, Barcelona.

Quant a la influència que exerciren, damunt la personalitat de Ruiz i Pablo, alguns dels escriptors que freqüentaven la Peña literària *Beethoven*, on es reunien les personalitats literàries mallorquines, en parla Mn. Llorenç Riber— un dels assidus del cenacle—: Tot i la proximitat de les Illes -ens ve a dir— «podem donar per inexistent la consciència baleàrica. Ruiz i Pablo va afirmar sempre aquesta solidaritat amb Mallorca, i entre els escriptors de Mallorca tenia els seus confreres i amics».¹³

Quant a la Peña literària *Beethoven*, Maria Antònia Perelló i Femenia explica a la «ibalears.cat», en què consistien les tertúlies literàries del carrer de Sant Alonso: «A finals de 1895 fins a la primeria dels anys vint Joan Alcover, que tenia el do de la paraula brillant, s'erigí en el guia del grup d'intel·lectuals mallorquins. I cada diumenge capvespre Joan Alcover obria la porta de casa seva, situada al carrer de Sant Alonso, número 60, als escriptors i artistes de Mallorca, de Catalunya i de les més diverses procedències. Al bell mig del saló rosat, que guaitava sobre el jardí de la casa del poeta, el grup d'intel·lectuals s'aplegava entorn del gest elegant, polit i fi de Joan Alcover per parlar de les novetats artístiques i literàries, que venien de Catalunya i d'Europa. Ben aviat el carrer de Sant Alonso es convertí en un santuari de l'art, en un centre de peregrinació obligada per als artistes i per als intel·lectuals que venien a Mallorca interessats per la cultura. Venien atrets per l'aura que desprenia Joan Alcover, la mirada del qual, en parlar d'art i de poesia vora l'escalfapanxes de la llar, es transformava com arborada d'espurnes i la seva paraula, sedosa i lluent, il·luminava els nouvinguts amb tota casta de reflexions i de matisos. El salonet literari que Joan Alcover presidia a casa seva era un temple obert a l'art i a la literatura, que sabia aglutinar personatges de les més diverses tendències ideològiques i artístiques, de manera que tots els viatgers que hi assistiren han recordat la gran tolerància i la comprensió que imperà en aquest grup intel·lectual de Mallorca. Aquest aire de placidesa que es respirava en aquestes tertúlies afavorí la concòrdia entre persones d'ideologies tan oposades com el lingüista Mossèn Antoni M. Alcover i el poeta Gabriel Alomar. Amb aquesta capacitat harmonitzadora i reflexiva de Joan Alcover, amb la seva visió clara de l'art i amb les seves dots de bon conversador, ajudava de manera espontània

qualsevol intent de transmetre a la societat l'art i la cultura, així com aconsellava els escriptors joves en el seu quefer literari.

Entorn del poeta Joan Alcover s'aplegaven en bella i familiar conversa els poetes Miquel Costa i Llobera, Miquel dels Sants Oliver i Gabriel Alomar, el musicògraf Antoni Noguera, el dramaturg Joan Torrendell, el lul·lista i escriptor Mateu Obrador, el poeta i traductor Joan Lluís Estelrich, el Pare Restituto del Valle, el governador civil Álvarez Sereix, el Bisbe Pere Joan Campins, l'historiador i poeta llatí Mateu Rotger, el filòleg i folklorista mossèn Antoni M. Alcover, el narrador Joan Rosselló de Son Forteza, el polític i financer Fèlix Escalas i els poetes de les noves generacions Miquel Ferrà, Josep M. Tous i Maroto, Maria Antònia Salvà, Llorenç Riber, Guillem Colom, Joan Ramis d'Ayreflor...

En aquest santuari de l'art, els escriptors mallorquins i els que hi arribaven d'altres contrades, com Santiago Rusiñol, Josep Carner, Josep M. de Sagarra o Rubén Darío, hi llegiren en primícia algunes de les seves composicions i cercaren l'aprovació de Joan Alcover, perquè el consideraven un model de bon gust i d'esperit afinat.»

Una vida difícil

Ruiz i Pablo no va tenir una vida gens fàcil. Ja des de la infància va haver de patir una situació que l'havia de marcar de manera profunda: l'abandonament de la família per part del seu pare, músic militar, que, a part del dolor moral, el deixava a ell, mare i germana en una delicada situació econòmica que impediria n'Àngel de poder cursar uns estudis als quals hauria conduït de manera natural la seva vocació literària. Més endavant hi haurà altres moments que conformaran el drama personal de l'escriptor. Un serà el seu posicionament ideològic, que prest canvià radicalment. Així, si en la seva joventut havia abraçat idees republicanes i s'havia introduït en els cercles republicans maonesos, a més de col·laborar de ben jove amb el diari *El liberal*¹⁴, quan se'n va a viure a Ciutadella es decanta cap a posicions regionalistes i clarament conservadores i es produeix un rebuig per part de les

¹⁴ Diari d'informació i d'ideologia liberal i republicana (1881-1906).

antigues amistats que el criticaran, a vegades de manera cruel, des la mateixa premsa on ell havia col·laborat.

«Però el moment que constitueix la gran tragèdia personal de Ruiz i Pablo és la mort del seu fill Manuel, mort quan tenia escassament un any i el crac financer de 1911, amb la fallida del banc de Maó. Llavors, se l'acusa injustament i equivocadament d'estafa i desfalc a l'oficina de Ciutadella, sense que ningú no surti en la seva defensa. Aquest fet l'obligarà a deixar Menorca, on, a pesar de tot l'enyor, ni ell ni la seva dona tornaran mai més. (Miquel À. Limón Pons ha descobert, a través d'una notícia publicada a "El bién público"¹⁵, que Ruiz i Pablo va fer un viatge de pocs dies a l'illa amb motiu del casament del seu fill Josep amb Joana Camps, filla del Dr. Camps i Mercadal, l'any 1921. La notícia no fa cap referència a Catalina Manent, la dona del poeta que segurament es devia mantenir ferma en la resolució de no tornar a Menorca)». ¹⁶ Tot i aquesta informació publicada per Miquel A. Limón, com ja hem dit abans, a través de la lectura dels articles de Ruiz i Pablo he pogut saber que no va ser aquest l'únic viatge a l'illa, ja que l'estiu de 1919 va venir a Menorca, tal com el mateix autor ho recull en el seu article de data 10 d'octubre de 1919: *Lo que no muda (Introspectivas)*.

Totes aquestes circumstàncies havien d'influir, lògicament, en l'obra de Ruiz i Pablo, i ja des de la seva joventut, perquè les dificultats econòmiques derivades de l'abandonament familiar per part del pare obligarien l'escriptor a un grau molt elevat d'autodidactisme, ja que no arribaria ni a cursar el batxillerat, i possiblement en condicionaria també les seves idees polítiques.

¹⁵ Diari independent (Maó 1873 i 1939) fundat per l'impressor i editor Miquel Parpal.

¹⁶ Pere Gomila Bassa, escriptor i poeta menorquí. *Àngel Ruiz i Pablo, poeta*, conferència pronunciada el 22 de maig de 2015 al Cercle Artístic de Ciutadella. També ho recull Xavier Martín Martínez a la introducció que fa de *Oro i Escorias (edició 2015)*: "[...] Arran d'aquesta situació d'inestabilitat econòmica, Àngel Ruiz i Pablo és acusat de desfalc. Finalment, després de tot el desconcert i del litigi judicial, Ruiz i Pablo va ser exculpat de les acusacions. Així i tot, l'escriptor quedà molt malmès per aquesta dolorosa situació, que l'afectà tant psíquicament com somàticament: el patiment i el ressentiment cap a algunes persones foren tan grans que el matrimoni mai més va voler tornar a la seva illa estimada."

Escriptor bilingüe

Ruiz i Pablo és un escriptor bilingüe, tant en poesia com en narrativa. Escriu indistintament català i castellà. Aquest fet determina el caràcter de la seva obra i, fins i tot, la seva figura com a poeta.

Tot i que no ho podem saber amb total exactitud, sembla quasi segur que la llengua familiar de Ruiz i Pablo era la castellana. Encara que la llengua de la seva mare pogués ser la catalana, el fet que el seu pare fos un músic militar castellà no hauria de plantejar dubtes de quina llengua aprengué Ruiz i Pablo abans que el progenitor abandonés la llar familiar «l'any 1874»¹⁷, quan l'escriptor tenia uns 8-9 anys, i la seva germana Consuelo pocs mesos.

Es pot dubtar que rebés un aprenentatge realment bilingüe i, a més, encara davant la mancança del pare, les inèrcies familiars en qüestions de llengua són difícils de canviar. Ho manté així Shaudin Melgar-Foraster, rebesneta de Ruiz i Pablo, parlant del besavi al seu *blog*: «[...] a casa parlaven castellà. No té res d'estrany, doncs, que escrivís també en castellà, llengua amb la que va escriure molts articles i diverses novel·les breus i que compaginava amb l'obra en català».

També Francesc de B. Moll, comentant aquest fet, va dir en el seu moment: «Ell, que estava tan ben dotat d'esperit d'observació i d'una gràcia d'expressió com pocs l'han tinguda, va fer un gran servei a la restauració de la llengua catalana, mostrant les virtuts de la nostra illa com a conservadora d'aquell llenguatge catalanesc que el bon Rei Alfons III ens va dur amb els repobladors, fa prop de set-cents anys... Davant el fet d'un home que, amb els seus dos llinatges castellans, cultiva literàriament el menorquí, hauríem de pensar si no és hora que els qui tenim tots els llinatges menorquins treballem per incorporar Menorca al moviment de recuperació de la nostra llengua com a mitjà d'expressió literària».

Pere Gomila Bassa diu que: «No podem oblidar tampoc el fort procés de castellanització que patí Menorca durant tot el segle XIX, després de la

¹⁷ Segons m'ha explicat el professor Xavier Martín Martínez, basant-se en la data en què es tenen les darreres notícies del seu pare, José Ruiz Muñoz, segons una poesia publicada per ell en un diari local.

integració definitiva de l'illa a la corona espanyola. [...] Ruiz i Pablo, per tant, es trobaria immers dins el procés de castellanització que s'imposà durant aquell segle i en un ambient literari reclòs de portes endins».¹⁸

Miquel Àngel Casasnovas Camps¹⁹, que ha estudiat a fons el segle XIX a Menorca, resumeix l'ambient cultural de l'illa amb aquestes paraules: «En la vessant cultural, el domini espanyol tingué conseqüències importants, encara que el canvi de conjuntura s'ha d'anar a cercar més l'any 1782 que no el 1802. La devolució de Menorca després de la pau d'Amiens, en tot cas, accelerà unes tendències que ja s'havien manifestat vint anys abans. És cert que els governants espanyols no imposaren – almenys durant aquests anys – el castellà. Però no ho és menys que la censura i, sobretot, l'autocensura que hagueren de practicar els intel·lectuals menorquins, sotmesos a fortes –encara que subtils– pressions, impossibilità la continuïtat d'aquesta il·lustració d'arrel inequívocament europeïsta a la vegada que esterilitzaria la creació literària en català».

Dins aquest ambient social i cultural, tenint com a llengua materna la castellana, i sense els estudis i l'obertura que podia oferir-li una carrera universitària, és encara més admirable l'esforç i la intuïció de Ruiz i Pablo quan decideix escriure una part de la seva obra en llengua catalana amb la qual assoleix el seu verdader geni de poeta que tan enfora li queda en la seva poesia en castellà. Joan F. López Casasnovas²⁰ resumia molt bé les característiques d'aquest bilingüisme marcat per la diglòssia: Àngel Ruiz i Pablo... «escriví en castellà les seves novel·les i deixà per al llenguatge dialectal l'expressió dels quadres costumistes, amb els quals paradoxalment se'l coneix més. Amb això no feia altrament que seguir els esquemes del provincianisme imperants. De fet, el reduccionisme dialectal implicava la

¹⁸ Àngel Ruiz i Pablo, poeta, conferència pronunciada el 22 de maig de 2015 al Cercle Artístic de Ciutadella.

¹⁹ Casasnovas Camps, Miquel A. 2005. *Història de Menorca*. Editorial Moll, Mallorca.

²⁰ López Casasnovas, Joan F. 1982. *Algunes consideracions entorn a la producció literària en prosa de Ruiz i Pablo*. Revista de Menorca.

capitulació de l'idioma propi: fins quasi ahir mateix un exagerat localisme no ens ha deixat veure-hi clar en aquests verals, immersos en el miratge diglòssic, que atorgava als castellà la pauta de "prestigi", mentre que l'idioma nadiu era usat pels menorquins en obretes de caire local, costumista.»

Ideologia regionalista i conservadora

El tercer condicionant que hem de contemplar per entendre la figura de Ruiz i Pablo és el seu pensament regionalista i la ideologia conservadora que abraça, després del breu festeig republicà, quan arriba a Ciutadella, i que pesa de manera decisiva en la seva poesia perquè, entre altres coses, el mantindrà dins un corrent tardoromàntic i el farà enfora del moviment modernista que viu la seva època.

L'ideari regionalista és expressat pel mateix Ruiz i Pablo en el text *Conversa familiar sobre es regionalisme*, un dels més interessants i valuosos de l'autor.

Ruiz i Pablo, com a escriptor essencialment costumista, parteix d'una concepció ideològica conservadora i tradicional que el priva de concebre la virtut sense la religió, la qual és i ha de ser el nord i la guia, no sols de la política, sinó també de l'ideal estètic.

Aquests són, per tant, els fonaments ideològics sobre els quals Ruiz i Pablo escriurà la seva obra.

La cultura és un tot on cadascuna de les seves facetes s'interrelaciona amb les altres i és així com no podem parlar d'un autor literari ni d'una situació social sense tenir presents factors com els religiosos, polítics, etc., que a vegades en neixen i a vegades els condicionen.

4. El pensament regeneracionista

4.1. El regeneracionisme: concepte

El regeneracionisme és un corrent ideològic que es desenvolupà a l'Estat espanyol al final del s. XIX i principi del XX, precipitat de forma immediata pel desastre colonial del 1898 però amb un rerefons d'insatisfacció del sistema sociopolíticoeconòmic de la Restauració. És un desig i un intent de renovació,

de ressorgiment i de recuperació de tots els aspectes de la societat (polítics, econòmics, culturals i educatius), aprofitant els que es consideren vàlids.

El regeneracionisme propugna la supremacia tècnica i administrativa sobre la política i la necessitat d'autoritat. En realitat, hom hi propugnava la revolució des de dalt. S'oposava al conservadorisme de la burgesia, volia canviar la societat, impulsar la modernització i lluitar contra el provincianisme. Creu en l'ideal de progrés com a valor de vital importància, i proclama la reforma, la modernització cultural i el dinamisme de la societat; en realitat pretenia una reforma profunda del sistema.

El Regeneracionisme català-mallorquí proclamava, bàsicament, la necessitat de la descentralització i el reconeixement de la plurinacionalitat de l'Estat. Creu que és indispensable el reconeixement de la pluralitat interna d'Espanya i la seva institucionalització política amb una organització descentralitzada per a dur a terme el procés de la regeneració. També critica el sistema parlamentari de l'època, perquè no respon a la situació real i a les opinions autèntiques de la societat, rebutjant qualsevol solució de tipus dictatorial. Refusa la concepció centralista d'Espanya, atès que creu que hi ha d'haver altres tipus d'organització intermèdies entre l'individu i l'estat.

També potencia la recuperació de la nostra llengua dins la societat, dins la cultura i dins la literatura.

La crisi moral i ideològica de 1898 també va donar lloc a la configuració d'un grup de literats i de pensadors castellans coneguts com a Generació del 98, que van analitzar el "problema d'Espanya" en un sentit molt crític i en un to amargament pessimista. Creien que la pèrdua de les darreres restes del que havia estat l'imperi espanyol havia de suposar el revulsiu per a la regeneració moral, social i cultural del país. Davant la crisi, apareixeran moltes obres de caràcter crític i regeneracionista. Es denunciarà el fracàs de la revolució liberal i la manca d'accés a la terra i a la cultura.

Segons interpretació de Damià Pons²¹ «el regeneracionisme castellà no tan

²¹ Damià Pons Pons, al pròleg de *Els encarrilats* (1998), de Joan Torrendell. Biblioteca Marian Aguiló. Publicacions de l'Abadia de Montserrat i UIB amb la col·laboració del Consell Insular de Mallorca.

sols volia realitzar un canvi de façana, superficial, i la seva existència era una reacció emotiva davant la crisi que la derrota de 1898 havia amplificat enormement; contràriament, el regeneracionisme català era el resultat d'una madura reflexió, una anàlisi intel·lectual profunda realitzada fent servir els mètodes de les ciències socials. Per això, pretenia uns objectius radicals, una reforma en profunditat de tot el sistema (...)».

El 1905 Torrendell encara pensava que el centralisme era el primer responsable dels “males que afligen la patria”, i que l'autonomia era la base de la reforma de l'Estat.

Els regeneracionistes intentaven renovar tots els aspectes de la societat en què vivien, aprofitant els aspectes que consideraven positius, però mirant de superar tot allò que els semblava vell i caduc. Les tendències anarquitzants que presidien l'activitat d'alguns grups al principi del moviment donaren pas a actituds més moderades, encara que en pocs casos prengueren part en la vida política organitzada de l'època.

Valentí Almirall, en la seva obra *Lo Catalanisme* (1886), critica l'estructura centralista de l'Estat i advoca per una de nova, on no hi hagi centralisme i basada en la solidaritat de les regions.

L'objectiu global de Valentí Almirall és el de «regenerar-nos», davant de l'estat de «degeneració» en què es troba Catalunya («la nostra Regió») i en general Espanya («el nostre país», o altrament «la nació»). Si bé a Catalunya s'observa, segons ell, «una situació d'ensopiment moral», al costat, paradoxalment, d'un «relatiu progrés» (...) L'autor proposa preparar, amb motiu i en el marc de la Renaixença («el nostre Renaixement»), la transformació del catalanisme sentimental i literari en autèntic catalanisme polític, en «catalanisme regionalista». Almirall, a la dècada dels vuitanta, demanava la superació de la idea de la Renaixença i oferia uns pressupòsits ideològics de cara a tenir un país avançat. Aquests pressupòsits se centraven en:

- Un catalanisme entès com la necessitat de remarcar el caràcter del país, en oposició al provincialisme.
- Un horitzó europeu. Idea continguda en la seva doctrina federalista que pretenia assemblar-se a Europa.

- Un regeneracionisme estretament vinculat amb la política, entesa com un moviment nacional de regeneració.
- Una idea de proteccionisme. Concepte que li donarà un suport electoral i que significarà una fidelitat als interessos reals de Catalunya.
- Una opció clara per a l'educació i la cultura, amb el convenciment que eren els mitjans més adients per aconseguir la regeneració.

El 1888 Miquel dels Sants Oliver, modernista regionalista, signa el primer article a *La Almudaina*²², i es converteix en la figura capdavantera i impulsora del periòdic, des del qual difon les seves idees de modernització social a Mallorca i lluita contra el provincianisme. És un pensador regeneracionista, que creu en l'ideal de progrés com a valor absolut; però també pensa que la societat mallorquina rebutja aquest ideal a causa del seu tarannà immobiliària. Oliver aviat és considerat el líder intel·lectual indiscutible de tots els qui, d'una manera o altra, desitjaven una Mallorca nova i moderna. L'any 1891, juntament amb altres intel·lectuals mallorquins, llança la Campanya per Mallorca, en la qual defensaven la reforma i la modernització. En els seus articles i editorials, critica el tarannà apàtic dels mallorquins –especialment de les classes dirigents-, el provincianisme i el centralisme polític i l'endarreriment cultural i econòmic i proposa nous camins –com el de la indústria turística, el regionalisme i el relleu generacional en mans dels més joves- per a superar aquests defectes. També hi presenta una visió de Catalunya com a model social per la seva modernitat i dinamisme. Damià Pons diu que Oliver «protagonitzava, gairebé sense estridències, una ruptura profunda amb els plantejaments i la mentalitat de la Renaixença», per la qual cosa, «en lloc de fer el paper d'epígon d'una època, es convertirà en l'avançat del grup que durant l'època dels 90 intentarà dur a terme la modernització cultural, ideològica, política i econòmica de Mallorca».²³

²² La Almudaina fou un diari en castellà aparegut a Palma de Mallorca del 1887 al 1953, que es fusionà amb el *El Correo de Mallorca* i donà lloc al *Diario de Mallorca*. Fundat per iniciativa d'E. Alzamora i G. Sampol. Sobresortí per la secció literària, bilingüe, on col·laboraren bona part dels escriptors insulars d'entre els dos segles, com Miquel dels Sants Oliver, Gabriel Alomar o Joan Torrendell, entre d'altres.

²³ Damià Pons i Pons, 1990. *Introducció a Cosecha periodística (Artículos varios)*, de Miquel dels Sants Oliver. Mallorca: Editorial El Tall.

Com altres intel·lectuals de l'època, Oliver pensa que l'estat espanyol ha estat dirigit històricament per l'esperit castellà, quixotesc i embadalit davant les glòries del passat. Opina que és hora que l'esperit català, dinàmic i modernitzador, emprengui la direcció de l'Estat. També criticarà el sistema parlamentari de l'època, perquè no respon a la situació real i a les opinions autèntiques de la societat, però sempre rebutjarà qualsevol solució de tipus dictatorial. Igualment refusa la concepció centralista d'Espanya – és a dir, d'un estat dividit en províncies que depenen del centre i que ha originat una burocràcia inoperant-, atès que creu que hi ha d'haver altres tipus d'organització intermèdies- l'autonomia de les nacions o de les regions- entre l'individu i l'estat. Influït per Valentí Almirall, va defensar el federalisme, amb una idea molt clara de l'autonomia en el terreny cultural i sobretot de la defensa de la llengua catalana, però sense arribar mai a *assumir* «el punt central del problema, allò que avui denominam autodeterminació dels pobles».²⁴ Jaume Brossa en el seu article *Viure del passat* diu: «(...) L'excessiu culte al passat que s'apodera del regionalisme -una clara al·lusió a La Renaixença- esterilitza tota concepció moderna, convertint el catalanisme literari en una resurrecció arqueològica. D'una literatura que sol havia de tenir per inspiradora l'ànima del poble, ses costums i sos ideals, ses alegries i ses tristeses, se'n va fer un conreu d'hivernacle, la major part deguda a la llavor que ens donà el romanticisme francès».

Més endavant, el mateix Brossa diria: «A èpoques noves, formes d'art noves. El fonament de la cultura d'una generació té que reposar sobre lo bo de l'anterior; més, si aquesta porta un patrimoni dolent, és preferible menysprear-lo, no fer-ne cas i començar foc nou». Per a Brossa, el moviment és una aposta pel present. També pensa que «Pel pervindre de Catalunya no cal esperar res de l'aristocràcia ni de la burgesia, que ha estat en el present segle la monopolitzadora de la riquesa catalana, sinó que tenim que girar els ulls vers la massa anònima, adscrita a la gleba, conservadora del geni de la raça, la que s'ha emportat la pitjor part en la relaxació del nostre caràcter, i que, moguda per

²⁴ Gregori Mir, 1971. *Defensa de la llengua catalana* (articles de Miquel dels Sants Oliver).

diferents i oposades influències, és l'única que ens pot donar nova saba si volem reanimar l'esperit regional de Catalunya».²⁵

Jaume Brossa, és potser el que millor il·lustra els propòsits generals i l'actitud regeneracionista. Es tracta d'una mena de manifest tant per la contundència de les seves afirmacions com pel caràcter programàtic que té.

4.2. Manifestacions regeneracionistes a Menorca anteriors o coetànies a Ruiz i Pablo.

El segle XIX a Menorca va començar «amb una acumulació de capital que mai no arriba a entrar en contacte amb les noves formes de producció. Les colònies de grecs i jueus foren expulsades i ja a 1820, prohibit definitivament el comerç de blat atorgant el monopoli als productors de Castella, la qual cosa enfonsava definitivament l'economia menorquina».²⁶

Quant a l'aspecte cultural, s'inicia a principis d'aquest s. XIX un procés de distanciament entre la intel·lectualitat i el poble pla. La cohesió cultura-societat desapareix, acaba el període menorquí de la literatura catalana, la intel·lectualitat de l'illa esdevé provinciana i comença la decadència similar a la de la resta dels països catalans.

No començaria a veure's un futur esperançador per a Menorca fins a la segona meitat del s. XIX, especialment a partir de la Restauració, sorgint un esperit emprenedor entre els menorquins, que provocaren un desenvolupament econòmic amb gran entusiasme. Es creen indústries importants com les del calçat (1844) i tèxtil (1857), les quals implicaven un canvi en el curs de l'economia tradicional. Però aquesta puixant indústria, migrada d'infraestructura per a desenvolupar-se, havia de rebre encara cops molt importants que la feren tambalejar, com foren la Guerra de Secessió nord-americana que influí directament sobre els preus del cotó i, anys més tard, amb la pèrdua del mercat de Cuba, la qual cosa comportaria que novament s'encetés una altra centúria

²⁵ Jaume Brossa, 1892, *Viure del passat*, L'Avenç, 2a època, any IV.

²⁶ Quintana Petrus, J .M. 1976, *Menorca segle XX. De la Monarquia a la República*. Ed.Moll. Palma.

en condicions econòmiques molt precàries, les quals esdevindrien crítiques cap a l'any 1906 conegut com a "s'Any de sa fam". La guerra europea significaria un petit millorament ja que tingueren sortida cap a Europa, sobretot França, la producció de sabates, però acabada la guerra, el mercat s'extingí i el fantasma de la crisi sorgí altre cop. Francesc de B. Moll diu:

«Hi havia molta gent pobra, els treballadors eren mal pagats i havien de fer moltes hores de feina -quan en tenien- per arribar a guanyar dues o tres pessetes de jornal... En conjunt la població menorquina dels primers anys d'aquesta centúria es trobava a un nivell econòmic molt baix: llevat dels propietaris rurals i dels industrials que havien fet un raconet en les temporades bones, la gent ho passava bastant magre».²⁷

El regeneracionisme és un fenomen que a nivell ideològic presenta una gamma de possibilitats bastant ampla; així tenim que presenta unes «formes ideològiques "referendades" pel liberalisme renovat, per l'empenta del positivisme. (...) El regeneracionisme creu a nivell econòmic en el lliure mercat, a nivell polític en el parlamentarisme i a nivell social en els productes de l'educació ...».²⁸

Amb tot i amb això, és ben cert que alguns regeneracionistes arribaren a adoptar posicions polítiques radicals. El que cal destacar és que el regeneracionisme i, per tant, els regeneracionistes, sorgeixen, uns de forma més directa, altres no tant, dels fonaments establerts per la "Institución Libre de Enseñanza"²⁹. Els institucionistes formaren el substrat de tots aquests moviments socials i educatius de finals de la passada centúria fins a la República.

²⁷ Moll, F. de B. 1970, *Els meus primers trenta anys*. Ed. Moll, Palma.

²⁸ Colom, A. J . 1980. *Un regeneracionista mallorquí: Rafel Ballester i l'ensenyament de la Geografia*, a *Trabajos de Geografía*, Fac. Filosofia i Lletres, Palma de Mallorca.

²⁹ La "Institución Libre de Enseñanza" o ILE va ser un projecte pedagògic que es va desenvolupar a Espanya durant mig segle (1876-1936), inspirat en la filosofia krausista (doctrina que defensa la tolerància acadèmica i la llibertat de càtedra enfront del dogmatisme) introduïda a la Universitat Central de Madrid per Julián Sanz del Río, i que va tenir una important repercussió en la vida intel·lectual de la nació espanyola, per a la qual va exercir una tasca fonamental de renovació.

El ciutadellenc Joan Benejam Vives (1846-1922), impregnat pels ideals regeneracionistes, planteja com a argument essencial per a millorar el país, la necessitat urgent d'educar, instruir i culturitzar el poble. Mentre no hi hagi una infraestructura escolar adequada, mentre no existeixin uns sistemes de formació i educació permanent dels individus, mentre la societat no esdevingui tota ella educativa, no serà possible la transformació social, política i econòmica del país.

A partir d'aquest plantejament, Benejam està plenament convençut que el sector social més necessitat d'aquesta formació, que el portarà a la transformació necessària, és el món pagès. No oblidem que Ciutadella és, encara en aquells moments, una població eminentment rural, on uns pocs aristòcrates són els propietaris de les terres. Al mateix temps cal desenvolupar una política nova de reformes agràries que permeti fer efectiu aquest propòsit: «... el trabajo asociado a la inteligencia, y la inteligencia en consorcio con el sentido moral, han de regenerar en nuestro pueblo, y sólo mejorando en este sentido la agricultura, en España sobre todo, se prestará vitalidad a las demás industrias».³⁰

Una vegada conscienciats els habitants dels pobles de la necessitat de la cultura i de l'educació, la ignorància i tot el que ella suposa serà desarrelada.

Es tracta, en definitiva, de regenerar el país començant per la seva base: millorament de la seva infraestructura i culturització dels seus pobles. Benejam planteja un clar i ferm intent de servir al país a través de la instrucció del poble, fixant-se, com a objectiu prioritari per aconseguir la millora social, l'establiment d'un nou sistema educatiu en funció de les necessitats existents, la qual cosa comportarà una major eficàcia. Aleshores és quan Mestre Benejam en fa una anàlisi de la situació en què roman l'actual sistema educatiu espanyol, veient i demostrant la seva ineficiència i incapacitat així com està organitzat.

Per a resoldre aquest problema el mestre ciutadellenc ens dirà que l'educació,

³⁰ Benejam Vives, Joan. 1891. *La Tierra. Bosquejos de vida rural*. Ciutadella, Imp. S. Fábregues.

la instrucció no ha d'ésser una tasca únicament destinada a portar-se a terme dins les escoles; sinó que més aviat tota la societat en si ha d'ésser educativa, ha de promoure la cultura, l'ha de generalitzar.

Joan Benejam Vives va tenir un important paper en la història de la renovació educativa de Menorca. Benejam, impregnat d'idees regeneracionistes, va proposar l'educació de la població com un argument essencial per millorar les condicions de vida de la comunitat.

En definitiva, Mestre Benejam fou un home del seu temps, preocupat per la realitat del seu entorn, fermament convençut del poder que tenia l'educació com a element de transformació social. El seu concepte d'educació va encaminat prioritàriament cap a la creació d'un nou home, un home que no caigui en la peresa de no pensar, de no discórrer, lluitant sempre per no veure's convertit en una persona sens pensament ni criteri propis, perill de la societat actual. Les respostes de Benejam a tota aquesta problemàtica educativa i social plantejada al seu entorn ofereixen un substrat ideològic de tipus regeneracionista.

Altres regeneracionistes illencs, com, per exemple, Rafel Ballester, propugnaren ja una remodelació començant pel nivell de contingut fins al metodològic, passant per l'organitzatiu.

Hi va haver a Menorca iniciatives socials de determinats col·lectius regeneracionistes que pretengueren proporcionar, en una mesura o altra, instrucció per a les classes populars, com foren l'Extensió Universitària, els ateneus i tot un seguit d'associacions culturals. La principal preocupació dels regeneracionistes durant aquests anys, juntament amb el fet de proporcionar una instrucció adequada, fou l'analfabetisme, el qual intentaren combatre a través de tota una xarxa d'institucions educadores. A Menorca la taxa d'analfabetisme al voltant del 1900, en una població d'uns 37.576 habitants, era del 69'82% aproximadament, fent cas de les dades aportades per l'historiador Francesc Hernández Sanz en el seu *Compendio de Geografia é Historia de la Isla de Menorca*.³¹

³¹ Hernández Sanz, F. 1908. *Compendio de Geografia é Historia de la Isla de Menorca*. Maó, Ateneu Científic, Literari i Artístic de Maó.

Pel que fa a Maó, dins del marc del regeneracionisme cultural, es crea l'any 1905 l'Ateneu Científic, Literari i Artístic de Maó, que si bé inicialment estava força castellanitzat a nivell lingüístic, va fent tot un procés interessantíssim, que acabarà amb l'assumpció de la catalanitat, encapçalada pel director de la *Revista de Menorca*, Francesc Hernández Sanz.

Tanmateix, el salt qualitatiu en aquest sentit es dona el 1923 quan a Maó es crea l'Associació Menorquina de Nostra Parla. La dictadura de Primo de Rivera, però, la liquida i tanca el butlletí, tot i que a Menorca perdurarà uns quants anys més que al Principat de Catalunya (fins a maig de 1924).

4.3. Anàlisi de la peça teatral *Vots*

Enceta la seva producció literària en català amb l'obra *Per fer gana. Caldereta d'articles menorquins amb molt poch such y una mica de pebre cohent* (1895), publicat a Ciutadella: Tip. Catòlica del Sagrat Cor de Jesús. Es tracta d'un recull d'articles plens d'agilitat i de gràcia narrativa, sobre els costums menorquins de les darreries del segle XIX: cançons, balls, glosats, jocs d'infants, intrigues polítiques locals, etc. És dins aquest recull on trobem la peça teatral *Vots*.

Aquesta estampa dialogada, conté tots els elements característics del sainet i és d'una punyent sàtira política dels procediments electorals i llur immoralitat. En Tomeu és un pobre sabater que no té un pèl d'ase, a qui sol·liciten primer, i després compren, el vot electoral. Mestre Pere Fluix d'una banda, petit propietari al servei de dony Joan –candidat conservador-, i, d'altra banda, En Gutiérrez, traficant al servei de dony Gabriel –també ric, però progressista-. En Gutiérrez és liberal i els liberals, a qui Ruiz i Pablo imputa la totalitat dels mals d'Espanya –caciquisme inclòs-, no poden ser més que gent desconixedora del poble, i per això fa parlar En Gutiérrez en menorquí xampurrat. En Tomeu no es deixa guanyar per ideologies («se'n vagi a sa plaça amb un ideal o una convicció, i solament no n'hi donen una figa seca») i rep els diners dels dos partits. L'estirabot grotesc és que resulta que En Tomeu no pot votar perquè el seu nom no apareix a les llistes!

Resulta una crítica regeneracionista dels processos electorals en l'època de la Restauració, de la desvirtuació del sufragi universal, de les actuacions de la trama caciquil i de la manca de consciència de ciutadania dels electors. Aquest recull d'articles costumistes plens d'intenció i de gràcia, de subtil i tendra ironia, són com una prometença del que l'estil de l'escriptor serà capaç de donar més endavant.

4.4. Anàlisi de la narració *Classes passives*

Aquesta novel·leta, originàriament es va publicar a Barcelona, a la Biblioteca Popular de L'Avenç, juntament amb *Del cor de la terra. Proses menorquines* (1910).

Classes passives es tracta d'una narració relativament extensa, que ens revela la crítica psicològica que abunda en la majoria de les altres proses més breus, recollides sota el títol de *Per fer gana*.

«El costumisme amable de les novel·letes curtes serveix per retratar el contrast entre el món menorquí tradicional i la influència forana, vista com a fonamentalment destructiva o artificiosa». ³²

Estic d'acord amb López Casasnovas, quan diu que aquesta novel·leta retrata una realitat social ben concreta: la de cert tipus de família menestral petitburgesa que sobreviu d'un passat idealitzat pel temps i esbucats per sempre. És la classe mitjana del "querer y no poder" la que Ruiz i Pablo satiritza de manera magistral. La senyora Dolors, viuda d'un tinent de la coneguda classe dels "patateros", somiosa d'enlairar-se conta fetes heroiques del "general" Lludrigus (Rodríguez); per a la senyora Dolors el seu marit hauria arribat amb el temps a ser general. La seva conducta és com un ressò de la convicció que els militars tornaven a representar un paper important en la vida del país.

Donya Dolors «No deia mai que fos tinent, sinó "quefe", i segons amb qui

³² Josep M. Fradera, nota a l'edició de l'obra d'Àngel Ruiz i Pablo *Historia de la Real Junta Particular de Comercio de Barcelona (1758 a 1847)*. Edicions Nura, Menorca (1994).

parlava li afegia un parell de graus, seguint amb això l'exemple d'aquests "libertadores del pueblo", que armen revolucions i fan de qualsevol cosa un heroico general». Com a bona representant de la seva classe, Donya Dolors era molt afectada de dir paraules castellanés. La historieta passa a Maó, capital civil i militar de l'illa, on era un fet aquesta tipologia social.

Una tendresa amb caires de simpatia ens inspiren els dos fills de la viuda, dues figures de les més reeixides de quantes va crear Ruiz i Pablo: Na Cuanita, sempre més "virquen i màrtir", festejada per set enamorats, cantant al piano, al final: "Volverán las oscuras golondrinas...", cada dia amb veu més fosca; i En Paco, de qui l'autor ens traça una magnífica fotografia:

«Me sembla que el veig passar pel carrer Nou, revoltar el carrer de Hannòver i pujar costa amunt cap al carrer de les Moreres, amb aquelles cames de filosa, aquell jaqué verdós, aquell coll de pèl, única prenda d'abric que tenia, i la beca de jockey amb ornaments de suarda; amb les mans a les butxaques dels calçons, i sortint per dins el coll de pèl una cara groguenca, prima, magra; amb un bigot negre, gros, i un nas que, secret de Déu, vaia un nas! I com a Maó per força s'han de tenir idees polítiques, En Paco tenia les seves: era socialista».

Classes Passives mostra tot plegat, una alta penetració psicològica d'Àngel Ruiz i Pablo quan tracta d'uns personatges que ell va poder copsar en tota llur humanitat i a qui va comprendre: un món humil, turmentat de prejudicis i de fam, tragicòmic.

Posa de manifest la subtil ironia, el sentit tan perfecte d'interpretació de la terra i dels caràcters illencs, que resulta tan rellevant a través de les seves narracions.

Quant al llenguatge, a *Classes passives*, Ruiz Pablo adopta una posició totalment dialectalista: els personatges utilitzen el menorquí, farcit de castellanismes, i també ho fa el mateix autor en la seva feina de narrador adoptant el llenguatge integralment insular. No crec que sigui equivocada aquesta actitud quan es tracta d'obres com aquesta, en la qual predomina la nota humorística i pintoresca. Narració i diàlegs queden ambientats en un mateix to de senzillesa i de sabor local que, en tost de perjudicar el conjunt, li afegeix encant.

Aquesta narració és una crítica regeneracionista d'una família, d'una ciutat i d'un sistema polític-social. Mostra la pretenciositat social (les aparences), l'actitud dels autòctons davant els funcionaris forasters, els usos lingüístics dels maonesos, la fascinació davant les coses i persones que pertanyen a l'àmbit de l'administració o que fan referència a Madrid i al món andalús, la incapacitat d'assumir la realitat talment com és i viure en un estat permanent d'autoengany, el parasitisme social, l'educació de les al·lotes i el paper que els és assignat, així com l'alienació emocional que és una conseqüència del pseudoromanticisme.

«La peça millor del jove narrador costumista de les acaballes de la Renaixença, *Classes passives*, tancava el volum encapçalat per *Del cor de la terra*, la novetat amb què el menorquí, llavors ja madur, volia harmonitzar la modernitat literària i el conservadorisme ideològic, a cavall entre el Modernisme i el Noucentisme. El fet que el volum d'homenatge pòstum de 1928 a Àngel Ruiz i Pablo, dins la Biblioteca Literària de l'Editorial Catalana, dugués el mateix títol de la narració de 1910 era un reconeixement explícit a la peça que havia marcat una fita dins la seva trajectòria d'escriptor en llengua catalana».³³

Aquesta és l'opinió d'A. Casanovas Marquès, referint-se a *Classes Passives*: «[...] el habla vernácula cobra acentos de categoría literaria a través de la pluma del escritor, pero éste utiliza con singular acierto los modismos propios y no por cierto nada corrientes, tomados en el campo, de boca de los payeses, que son elevados a un digno puesto en nuestras letras por la simpatía, la nobleza y la sencillez que supo resaltar Ruiz y Pablo [...]»³⁴.

4.5. Síntesi

La Regeneració desitjava la descentralització de l'Estat i la seva plurinacionalitat. Proclamava el reconeixement d'una pluralitat interna d'Espanya i la seva institucionalització política amb una organització

³³ Josefina Salord. *Del cor de la terra*, *Serra d'Or*, núm. 610, octubre de 2010.

³⁴ Conferència pronunciada al Centre de Cultura de Villa-Carlos el dia 31 de gener de 1965, publicada a la Revista de Menorca el mateix any.

descentralitzada per tal de portar a terme el procés de la regeneració.

Defensava la supremacia tècnica i administrativa sobre la política i la necessitat d'autoritat, així com la revolució des de dalt. Era contrària al conservadorisme de la burgesia i desitjava una reforma profunda de la societat.

La còlera dels regeneracionistes, amb Joaquín Costa i Basilio Paraíso al seu front, es dirigia contra el sistema polític que havia produït una classe política que ells definien com un «tumor o excrescència antinatural del cos de la nació». Aquesta facció estranya exercia el poder mitjançant un sistema de clientelisme i corrupció que es definia amb l'expressió "caciquisme". Així, doncs, les vertaderes forces del progrés estaven atrapades sota la superfície; bastava extirpar aquesta facció estranya per a deslliurar les seves energies reprimides. Els agents naturals d'aquesta transformació havien de ser les elits intel·lectuals i econòmiques, que s'apoderarien dels ressorts de l'Estat per a dur a terme la modernització del país. Els regeneracionistes propugnaren una àmplia descentralització econòmica i administrativa, un servei militar obligatori sense redempció ni substitució i la revisió de les recompenses militars atorgades en les darreres guerres colonials.

Les idees regeneracionistes de Costa i el pensament dels intel·lectuals de la generació del 98, no podien ésser compartides per aquells que creien que el futur del país depenia tan sols del retorn a l'Espanya tradicional, catòlica i gloriosa dels avantpassats. I aquesta fou la posició ideològica d'Àngel Ruiz i Pablo, sens dubte el més destacat exponent de la literatura menorquina d'entre segles i un dels primers intel·lectuals que a Menorca es posicionaren a favor del regionalisme.

Imbuït, doncs, d'aquest pensament, aquell any 1898, Àngel Ruiz i Pablo observava amb horror l'Estat liberal. I això per dues raons primordials: la primera, perquè la doctrina liberal es mostrava contrària a la seva concepció tradicional i conservadora de la vida; i en segon terme, perquè la doctrina liberal a Europa havia estat la promotora de la concepció centralista de l'Estat. Ruiz i Pablo reacciona, per tant, davant el desastre de Cuba i assumeix el compromís de l'intel·lectual (en aquest cas de l'home de lletres) que, per coherència, es veu obligat a parlar de política. I ho fa mitjançant una

conferència pronunciada al Círcol Catòlic de Ciutadella el 8 de desembre de 1898: *Conversa familiar sobre el Regionalisme*.

Ell veu en els desastres del seu temps la mà de Déu que es manifesta en contra de les desviacions de la societat de les normes, dogmes i bons costums, i fa una anàlisi cruel del sistema que li va tocar viure: «Què vos he de dir d'aquesta organització corruptora i corrompuda de sa política tal com fins avui l'han entesa es nostros polítics, fills tots des liberalisme, i per lo tant, enemics naturals, per principis i sentiments, de sa regió, (primera referència al fet regional clarament lligat al pensament conservador, en el qual després insistirà) de ses idees, creències, costums i tradicions heretades dets avis?» I assegura que l'estat de coses actual és com és perquè «s'Estat lliberal és açò lo que volia. Açò ha procurat ell quan s'ha convertit en Administrador sense comptes de tot lo nostro. Ell ho volia i ho ha aconseguit. Maleït sia ell!».

Les idees i el pensament regeneracionista que manifesta, són presents als textos de Ruiz i Pablo. Hem de tenir en compte el seu pensament regionalista i la ideologia conservadora. L'ideari regionalista és expressat pel mateix Ruiz i Pablo en el text *Conversa familiar sobre es regionalisme*, un dels més interessants i valuosos de l'autor. Serà a partir dels seus fonaments ideològics que Ruiz i Pablo escriurà la seva obra i articles.

Com ja hem esmentat, la cultura és un tot on cadascuna de les seves facetes s'interrelaciona amb les altres i és així com no podem parlar d'un autor literari sense tenir en compte el seu pensament i les seves idees, ni d'una situació social sense tenir presents els factors que l'envolten.

5. El pensament regionalista

5.1. Introducció: El pensament polític regionalista de l'època de Ruiz i Pablo.

Valentí Almirall (1841-1904)

Almirall era considerat massa esquerrà per bona part de la burgesia, que desconfiava d'ell, encara que momentàniament n'havia acceptat algunes de les seves iniciatives.

Tampoc l'Església no el veia amb bons ulls per mor del seu liberalisme i per l'acceptació que feia dels principis liberals. El seu pensament regionalista era progressista i laic. Representa la transició del federalisme cap al catalanisme polític.

La millor síntesi del pensament polític de Valentí Almirall la trobem en la seva obra *Lo catalanisme* (1886), en la qual va establir les bases ideològiques del catalanisme progressista. El projecte d'Almirall passava per modificar l'organització de l'Estat espanyol per reconèixer la personalitat pròpia de Catalunya, el *particularisme*. No és un ideari independentista, però buscava que la burgesia catalana trenqués la seva relació amb els partits espanyols.

Eren les bases ideològiques d'un catalanisme progressista que concebia el *particularisme* català com el motor del desenvolupament de Catalunya i de la regeneració d'Espanya. Per aconseguir aquests objectius, segons Almirall, calia impulsar una forta tasca d'agitació cultural, al marge de les institucions oficials, i fundar una organització política interclassista que esdevingués una força política amb potència suficient per intervenir en les eleccions i derrotar el caciquisme i l'oligarquia restauracionista en el camí cap el federalisme.

La proposta progressista d'Almirall, però, aviat va demostrar-se inviable en el context del període i va anar perdent suports. La renúncia a l'anticlericalisme i la moderació en matèria de reformes socials no serien suficients per atraure una burgesia que veia massa republicà el programa polític d'Almirall i mantindria la seva adhesió a la Restauració i als partits dinàstics quan, el 1891, s'imposés el proteccionisme econòmic. A més, el catalanisme, en aquesta primera fase, no havia estat capaç de crear una base social suficient per a esdevenir una força política operativa i alternativa ja que la burgesia seguia lligada al sistema restauracionista i les classes populars encara donaven un cert suport al republicanisme i començaven a desplaçar la seva mirada cap als incipients moviments obreristes, socialista i anarquista. D'aquesta manera, el Centre Català acabaria desapareixent a mitjans dels anys noranta i la influència d'Almirall dins del catalanisme va esdevenir cada cop més feble.

Miquel dels Sants Oliver (1864-1920)

Per a Oliver, Espanya era un estat format per realitats nacionals diverses, que la decadència es feia perceptible en la pèrdua de les colònies d'ultramar, però també en la pobresa i l'analfabetisme endèmics, en el caciquisme i en la manca d'una indústria moderna.

En l'ideari d'Oliver, la regeneració i descentralització d'Espanya i la recuperació per part del mallorquinisme de la llengua, la cultura i la història pròpies eren les dues cares de la mateixa moneda.

El professor Damià Pons resumeix el mallorquinisme d'Oliver com «l'assumpció dels elements lingüístics, culturals i històrics propis, i com la prioritització dels interessos dels mallorquins». En aquest sentit, destaca que «va ser el primer a formular la necessitat que les Balears obtinguessin un règim d'autonomia política i administrativa».³⁵

En el pensament de Miquel dels Sants Oliver conviuen el regionalisme mallorquinista, la voluntat de regenerar un Estat espanyol en total decadència (tocat per la crisi del 98), un afany de modernitat que s'esforça a no ser traumàticament rupturista amb el passat i, durant els anys de Catalunya (1904-1920), un catalanisme que, pactant amb el maurisme, s'impliqués en la governança de l'Estat.

Oliver lligava la modernització socioeconòmica amb el regionalisme de caire nacional i amb la descentralització de l'Estat, i aspirava que el seu missatge fos assumit per la burgesia mallorquina benestant. La seva decepció va ser considerable quan no rebé cap suport dels burgesos i veié que els republicans federals eren els únics que responien a la seva crida. Amb tot, Miquel dels Sants Oliver va fer servir la seva projecció social per implicar-se en nombroses iniciatives de caire civil, cultural, econòmic i artístic, i el 1899 aprofità el nomenament de Marian Aguiló com a Fill Il·lustre de Palma per fer, després de més de dos segles, el primer discurs en català a la sala de plens de l'Ajuntament.

³⁵ Pere Antoni Pons. Publicat al diari Ara Balears del 23/03/2014.

Mallorca i Catalunya comparteixen llengua i cultura, però tenen ritmes polítics diferents. El seu objectiu era que Mallorca potenciés i recobrés plenament la seva personalitat jurídica, històrica, cultural, política... enfront d'una Espanya molt centralista.

Jaume Brossa (1875-1919)

Pertany al corrent Modernista.

Convençuts d'haver rebut una herència cultural morta i de viure en plena decadència social i cultural -un "viure del passat", tal com ho definirà Jaume Brossa-, els modernistes proposen, com a terapèutica, l'impuls modernitzador, l'obertura indiscriminada a tot el que sigui "modern". Tot això queda reflectit i plenament exemplificat i teoritzat en l'article que publica Jaume Brossa a *L'Avenç* el 2 d'agost de 1892, que titula precisament *Viure del passat*. Aquest article representa el punt de partida del modernisme i hi apareix una frase emblemàtica que esdevindrà el lema del moviment: «A èpoques noves, formes d'art noves».

A *Viure del passat* Brossa defineix el que el modernisme hauria de representar:

- El desig de demostrar que la literatura catalana podia arrengrer-se amb la més moderna avantguarda intel·lectual europea. Una voluntat decidida, doncs, d'arraconar la Renaixença i de superar aquell absurd que feia que autors com Verdaguer, cronològicament contemporanis de Baudelaire, per exemple, hi mantinguessin una distància abissal des d'un punt de vista estètic.
- La voluntat d'acostar-se a la més pura actualitat europea.
- La voluntat de posar-se al dia i d'aconseguir una cultura amb llengua pròpia però amb esperit cosmopolita.

Del regionalisme i de la literatura de la Renaixença, Brossa critica que del renaixement literari es va oblidant, encara que abans ens havia agradat, una literatura que havia d'estar inspirada en el poble, els costums, les alegries, les tristeses per culpa, en part, del romanticisme francès.

Brossa creu que la nova cultura que ell defensa ha de tenir en compte el passat en cas que sigui bo, però que si és dolent, és millor oblidar-ho i començar de nou.

La classe social que ha de tenir un paper preponderant en la recuperació cultural de Catalunya és la classe baixa, la massa anònima, la que els últims anys s'havia endut la pitjor part, perquè és l'única que ens pot donar saba nova per reanimar l'esperit de Catalunya.

Un altre aspecte a destacar sobre els mitjans que cal emprar per propulsar la modernització de Catalunya en matèria cultural i social és la destrucció del poder que té l'Església en l'ensenyament. Oposició al centralisme, defensa d'una democràcia vertadera, basada en la sobirania de l'individu: Critica la tendència d'Espanya a viure del passat i defensa la modernització. En referència a aquesta voluntat de modernitzar la cultura, cal dir que el corrent modernista s'inspirarà en moviments literaris i filosòfics europeus. Unes altres característiques del Modernisme, aquest cop en matèria literària, consisteixen en: la voluntat de modernitzar la literatura catalana, i fer-ho partint de l'europèisme, és a dir, de les influències rebudes dels corrents de pensament europeus contemporanis més innovadors.

Torras i Bages (1846-1916)

El primer exponent del catalanisme conservador serà el regionalisme tradicionalista i catòlic, representat pel bisbe Torras i Bages.

Fou defensor del *Vigatanisme*³⁶, que va suposar l'apropament del clergat vers el catalanisme conservador, en un intent de cristianitzar el moviment.

La ideologia de Torras i Bages s'estructura bàsicament al voltant de la recepció de dues línies de pensament, que constitueixen els eixos substancials del seu «regionalisme»: el *iusnaturalisme* teològic de caire tomista i la sintonització amb el pensament neotradicionalista. (El *iusnaturalisme* o Dret Natural és una doctrina ètica i jurídica que defensa l'existència de drets de l'home fundats o

³⁶ El *Vigatanisme* és un moviment catòlic, cultural i intel·lectual impulsat fonamentalment pels membres de les institucions eclesiàstiques de la ciutat de Vic (Osona).

determinats en la naturalesa humana, universals, anteriors i superiors en el costum o dret consuetudinari).

Per a Torras i Bages el regionalisme és, abans de tot, un programa essencialment ètic, d'una ètica que per lògica és catòlica oficial. La religió esdevé un element de superació individual i d'identificació de l'home amb els valors nacionals. Afirmarà que «la gran qüestió moderna no és jurídica, sinó moral» i que, per tant, «la forma social regionalista, basada en la consuetud, encarnació de les necessitats particulars del país, vida a l'estil de la terra, s'acosta admirablement a l'autonomia, perquè en ella predomina l'element moral sobre el legal i la civilització, que de la mateixa deriva, més aviat presenta un caràcter ètic que no pas jurídic (...). La llibertat, la igualtat i la fraternitat no són principis jurídics, són essencialment principis morals».³⁷

Segons Joan Lluís Pérez Francesch³⁸, per a Torras, la regió, entesa com a entitat natural, veu florir les institucions bàsiques de la vida social: la família, la propietat i la religió. Concebuda en un sentit rural, la vida social es desenvolupa per si mateixa en cercles concèntrics, de forma orgànica i corporativa, ordenada a partir de les «cases pairals» familiars. Torras introdueix aquí l'organicisme, lligat amb una concepció biologista del fet nacional que després influirà en Prat de la Riba.

Enric Prat de la Riba (1870-1917)

El catalanisme conservador va quedar definit en la seva obra *La nacionalitat catalana*. És un assaig publicat el maig de 1906 amb finalitats polítiques per definir l'ideari de la Lliga Regionalista, partit que va dominar la vida política catalana fins a l'any 1923.

Considera la nació com un estat natural mentre que l'estat és artificial, però que tota nació aspira a constituir un estat. Considera Espanya un estat

³⁷ J. TORRAS I BAGES, «Consideracions sociològiques sobre el regionalisme», *Obres Completes*, Barcelona: Balmes, 1935, vol. VIII.

³⁸ Josep Torras i Bages (1846-1916): *Introducció al seu pensament polític*.

plurinacional i que Espanya no és una nació sinó un estat format per Castella. Prat de la Riba diferencia nació de nacionalitat dient que la primera és una unitat de cultura i de civilització i que la nacionalitat són els components que formen la nació. Com a lema polític esmenta el de Catalunya per als catalans. Parla dels "països de llengua catalana" com la nació natural tot i que reconeix que mai havien format un sol Estat. La raça no és la nacionalitat, per més que en sigui un factor importantíssim. Considera com a elements de la nacionalitat la llengua, el dret i l'art, i detalla sobretot els dos primers. El dret no fa la nacionalitat sinó que es fet per ella. Considera com a principis del dret català la consagració de la llibertat individual i el reconeixement del gran valor social del patrimoni. Com a forma política Prat de la Riba no planteja la independència sinó la federació tot respectant "la unitat d'Espanya".

Les discrepàncies ideològiques internes van fer que la Lliga Regionalista quedés en mans dels sectors més conservadors del partit, i va acabar col·laborant amb el govern central, especialment durant el període 1917-1923.

5.2. El regionalisme a Menorca abans o coetàniament a Ruiz i Pablo.

La incorporació de Menorca a la monarquia espanyola havia significat, com arreu dels Països Catalans, la supressió dels antics òrgans de govern i l'entrada definitiva dels destins unificadors, afrancesats i centralistes que els monarques borbons havien implantat a Espanya. Els furs i les llibertats i franqueses de Menorca, que havien estat respectats sagradament per les dominacions estrangeres, desaparegueren el 1802, mudança que afectà en gran manera el desenvolupament econòmic de l'illa. Des del punt de vista polític, Menorca perdia l'autogovern i quedava sotmesa a l'empara o desemparament, dels governadors assentats a la Ciutat de Mallorca.

L'estat liberal és a tota Europa el gran instrument polític i institucional de les revolucions burgeses. El seu substrat econòmic es basa en la desamortització de la terra, el trencament de les servituds feudals, l'alliberament de la mà d'obra i l'eliminació de les barreres duaneres dins l'Estat, qüestions que possibiliten l'acumulació de capital sobre un determinat model de mercat.

A nivell ideològic ofereix una concepció estrictament individualista de la societat, com un conjunt d'individus i d'interessos individuals subordinats al bé comú, expressat en la voluntat general de la comunitat que és la llei. Aquest individualisme fa que l'Estat liberal no reconegui els interessos col·lectius sectorials. A nivell polític-administratiu, tot això es tradueix en una divisió del territori feta al marge de la història i de les diferències de tipus cultural o lingüístic, amb una organització administrativa centralista i uniformadora. Dins aquesta concepció, el municipi i la província no són ens propis, sinó òrgans de gestió dels interessos de la comunitat general en un territori concret de l'Estat. Aquesta organització permet que tot el territori de l'Estat es converteixi en un mercat unificat per a la burgesia, i és a partir d'aquest mercat unificat com la burgesia entén i basteix la nacionalitat burgesa. Els brots de regionalisme són produïts per aquells que volen retornar l'organització de l'Estat a les velles concepcions de l'antic règim.

El model liberal d'organització polític-administrativa s'afirma amb la Constitució de 1837, es consolida amb la de 1845 i es manté amb la de 1876, sofrint les inflexions democràtico-descentralitzadores de la primera i segona Repúbliques. Els primers embats contra la concepció liberal foren de signe reaccionari i conservador, però al llarg de la segona meitat del segle i fins l'adveniment de la Segona República, es produiran tot una sèrie d'intents de remodelació polític-administrativa que posaran en primer terme la qüestió regional.

En aquest context, el breu i frustrat intent de la Primera República Federal Espanyola pren les dimensions d'un fet històric d'exceptional importància, no reductible emperò als plantejaments regionalistes posteriors. Els plantejaments que sobre el tema de la regió es produeixen en aquest període poden classificar-se com intents regionalitzadors i intents regionalistes.

El desastre de 1898 obrí a tota Espanya un corrent de protesta radical que s'originà en diferents fronts i amb finalitats molt diverses. Per una banda, tenim els republicans i representants de partits proletaris, que ho aprofitaren per a atacar durament el sistema de la restauració burgesa i monàrquica que la constitució canovista representava; per una altra banda, els partidaris de

l'Espanya tradicional, catòlica i conservadora, que observaven els mals de l'Espanya del seu temps.

Els intents regionalistes van molt més enllà que els de tipus regionalitzador, i tenen com a suport la discordança entre les províncies administratives i les regions històriques, així com, també la lluita entre centre i perifèria.

Ja dins el segle XX podem observar una constant a l'illa de Menorca: la lluita per aconseguir una descentralització de l'aparell estatal, malauradament encarnat per la figura sempre contestada de la província, com a ens territorial intermedi entre els municipis i l'Estat. Les respostes menorquines no seran sempre les mateixes, ni tots el menorquins concebran sempre idèntiques solucions. Factors de tipus cultural, ideològic i, sobretot, polític, influiran d'una manera decisiva a l'hora de pronunciar-se davant les diferents circumstàncies.

Un dels moments més significatius d'aquest procés de lluita per apropar el òrgans de decisió político-administrativa a l'illa de Menorca fou el projecte del doctor Llansó, el 1912, sol·licitant una reforma administrativa anàloga a la canària.

Ruiz i Pablo es fa eco de la protesta regionalista: «Es perquè de sa protesta regionalista -diu- és perquè estan governant Espanya, fa molts anys, d'una manera absurda. Mos estan governant amb un mateix motlo polític, econòmic, jurídic -no ja pres de Castella o d'Aragó o de Lleó o de València, que açò a la fi seria més lògic-, sinó importat de França, de Suïssa, d'Holanda o d'Anglaterra...».

Ruiz i Pablo és conscient de l'heterogeneïtat de l'Estat espanyol i envesteix amb força contra l'organització administrativa provincial, «vertadera tela d'aranya baix sa qual no es mouen ni es poden moure ni els pobles ni es ciutadans».

Ruiz i Pablo identifica estat i nació. Un estat és una àrea geogràfica delimitada i políticament independent, amb un govern propi que s'atribueix un poder indiscutible sobre el territori i la població. Espanya és una nació amb una realitat heterogènia. Dins d'aquest vessant extremadament conservador, hem de situar-hi el posicionament d'un altre intel·lectual menorquí, Cosme Parpal i Marquès, que fou catedràtic de Psicologia a la Universitat de Barcelona en el tombat de segle. Parpal aborda el regionalisme en una conferència d'obertura

de curs a l'Acadèmia Calasància de Barcelona l'any 1899. El títol és tan llarg com aclaridor de les posicions escolàstiques del catedràtic: *Las ideas de gobierno sustentadas por Santo Tomás de Aquino apoyan el Regionalismo*. Es tracta d'un al·legat força curiós i documentadíssim en què situa l'Església a l'eix de totes les decisions polítiques humanes i hi fa una declaració de principis que il·lustra el pensament del jove catedràtic.

Hi hagué a Menorca altres posicionaments front al regionalisme, sorgits igualment com a conseqüència del Desastre. Un d'ells fou el de Joan Mir i Mir, però aquest, pres des d'una perspectiva anarquista, més que un posicionament regionalista pròpiament dit, al meu entendre, revela tan sols els esquemes llibertaris que ell té sobre la societat. No es tracta, per tant, i a justa raó, d'un posicionament real sobre el regionalisme.

També parlarà d'aquesta qüestió Pere Ballester, un advocat maonès que desenvoluparà un paper important com a pensador i intel·lectual republicà dins el primer terç de segle. Ell, des de posicions molt escèptiques pel que fa al regionalisme, i molt en la línia del que serà el pensament republicà respecte d'aquesta qüestió, es mostrarà municipalista i, per tant, partidari d'una reforma del règim local. Ballester, crític amb els qui confonien regionalisme amb folklorisme i amb els qui volien rehabilitar un dret civil foral en desús, fixa d'alguna manera el que serà el substrat ideològic del Partit Republicà de Menorca en matèria regionalista, posició que queda extremadament clara en aquest text de Ballester que publica per desfer malentesos davant uns atacs del diari madrileny *El Globo*, que acusava els menorquins d'antiespanyols i proanglesos. Escriu Ballester: «Està mal enterado El Globo. Aquí no se trata de autonomía, ni de regionalismo, ni mucho menos, de antiespañolismo. Se trata pura y simplemente de pedir al Gobierno que releve á la Isla de Menorca, de contribuir al sostenimiento de los establecimientos de beneficencia é instrucción, que, dadas las especialisimas condiciones geográficas de esta provincia solo utilizan los habitantes de Mallorca (...)».³⁹

Aquesta posició menorquinista és la que propiciarà l'acord de tots els grups

³⁹ *El Liberal* 2/III/1900.

polítics menorquins davant el projecte de descentralització administrativa propugnada pel diputat republicà Frederic Llansó l'any 1912, i és també la que, trenta anys més tard, propiciarà el boicot dels republicans menorquins al projecte d'Estatut d'Autonomia elaborat a Mallorca arran de la proclamació de la República.

5.3. Anàlisi de *Conversa familiar sobre el regionalisme*

En el discurs *Conversa familiar sobre el regionalisme*, pronunciat al Círculo Católico de Ciutadella, a la vetllada literària celebrada el dia 8 de desembre de l'any 1898, l'autor exposa el seu pensament teòric i el seu ideari al voltant del regionalisme i la descentralització, un text dels més interessants i valuosos de l'autor.

a) Quina concepció té del regionalisme?

Per a Àngel Ruiz i Pablo, el regionalisme és amor a la terra on vam néixer, defensa dels seus drets, bons usos, costums i tradicions, interessos morals i materials, i ferm desig de veure-la considerada com a germana major d'edat envers les demés regions que constitueixen la nació, no com a esclava, sinó com a filla major d'edat en les relacions amb l'Estat; amb el govern de la mateixa nació. El regionalisme té els seus fonaments en la raó i la justícia, arrelat en un sentiment indestructible, fortament humà, innat en els nostres cors, el sentiment de l'amor a la nostra terra i a tot el que ella representa.

b) Quina concepció té d'Espanya des de la perspectiva de la seva naturalesa històrica, la seva identitat, la seva geografia, etc.?

L'autor pensa que si a Espanya tots fóssim uns i una sola fos la raça, i una sola la llengua, i hi hagués una mateixa història, uns mateixos costums, un mateix caràcter, clima i territori, no existiria el que es diu Regionalisme; hi hauria, potser, ciutats rivals i províncies queixoses de veure's manco afavorides que d'altres; hi hauria les queixes naturals contra els mals governs que tenim i hem tingut, però no hi hauria a Espanya una protesta universal contra els

diferents partits o contra diverses persones, sinó contra l'Estat, és a dir, contra l'organització de l'administració, i fins i tot contra la Constitució espanyola.

Diu que «el Regionalisme no és carlista ni alfonsí ni republicà ni monàrquic ni sagastí ni conservador, ni sospira per l'adveniment d'una classe o altre de govern». No entén la política de la forma que fins aleshores l'havien entesa els anomenats partits polítics.

La protesta regionalista es produeix perquè estan governant de forma centralista, amb un mateix motllo polític, econòmic, jurídic, importat de França, de Suïssa, d'Holanda o d'Anglaterra i a tots els volen ajustar el mateix model.

c) Quin ús fa del concepte nació?

Ruiz i Pablo creu en l'estat-nació, però el concep com una realitat heterogènia, on queden ben diferenciats els usos, costums, llenguatge, història, caràcter, geni i raça; el clima, fruits i naturalesa del territori. On són tres i no un els idiomes que s'hi parlen, sense comptar els dialectes i variants d'elles. A la nació són diferents i ben marcats els caràcters i els costums, les arts naturals i les aptituds dels habitants de les diferents regions. Utilitza el concepte nació fent referència a la diversitat dels territoris (regions) de l'Estat, els quals són molt diferents els uns dels altres, i per tal cal adequar la forma de dirigir dels governants a les característiques de cada regió, ja que, segons diu Ruiz i Pablo: «Ni és lògic ni natural que unes mateixes lleis estadístiques, tributàries, penals, governatives i uns mateixos procediments polítics puguin ésser igualment aplicats a catalans i andalusos, a gallegos i castellans».

d) Quins són els elements negatius que localitza en l'Espanya de les darreries del segle XIX?

Creu que són elements negatius la legislació i la constitució vigents a Espanya. No troba lògic ni natural que unes mateixes lleis estadístiques, tributàries, penals, governatives i uns mateixos procediments polítics puguin ésser igualment aplicats a tots.

Les lleis de la governació d'un país han de ser tals que convinguin i s'ajustin a la manera de ser dels governats, no al gust dels governants: no s'han fet els homes per a les lleis, sinó les lleis per als homes.

e) Quina és la causa de tots els mals?

Ruiz i Pablo envesteix amb força contra l'organització administrativa provincial; en realitat, atribueix al centralisme tots els mals que ell observa a l'Estat liberal: des del caciquisme fins a la inutilitat del sistema de llibertats. La visió apocalíptica de Ruiz i Pablo és, potser, exagerada. Observada des de la nostra perspectiva ideològica, ens posa sobre l'avís d'una sèrie de perills que sens dubte —i malgrat els anys que han passat— se'ns presenten com a molt actuals.

El règim centralista li sembla vertaderament absurd i arbitrari. Una organització corruptora i corrompuda de la política tal com fins aleshores l'havien entesa els polítics, fills tots del liberalisme, i per tant, enemics naturals, per principis, de la regió, de les idees, creences, costums i tradicions heretades dels avis. «A major grau de liberalisme, major grau de centralització». El centralisme ha creat els partits i el caciquisme. Aquest ha desorganitzat totes les institucions populars i ha enverinat totes les fonts del bon govern que hi havia a Espanya.

f) Societat tradicional i liberalisme polític. Trets que en caracteritzen l'una i l'altre.

Segons el pensament de Ruiz i Pablo, la història ha separat les dues Espanyes —la del progrés i la de la tradició, la de la intolerància i la de la llibertat—. S'hauria d'assumir el passat com a cosa de tots, com una part integrant de la nostra història, de la nostra rica i apreciada història, per tal de poder-ne treure conclusions de cara al nostre futur.

Àngel Ruiz i Pablo fou, un home que encarnà amb el seu pensament una de les dues Espanyes.

Tot aquest moviment tradicional -conservador que s'observa en un important sector de la societat espanyola de les darreries del segle XIX és producte d'una concepció global de la vida que arrenca totalment i exclusiva de la religió com a factor definitiu i definitori de la nostra existència. El fet que, després de molts d'anys de liberalisme, trobéssim a Espanya l'existència d'un Estat oficialment catòlic i una societat catòlica, significava que la religió era el prisma a través del

qual se reflectien tots els altres conflictes. Davant l'aprofundiment o l'arrelament que, per a l'Estat liberal, la Restauració representava, es produeix a Espanya dins el darrer quart de segle una reacció important l'objectiu de la qual és rebatre els nous corrents de pensament que havien sorgit dins l'Espanya moderna. A poc a poc, es va produint un rearmament ideològic provocat per l'Església, regirada pels nous corrents de pensament. L'Església, que no ha perdut la seva vocació globalitzadora de tota l'existència humana, s'adona que malgrat de mantenir la Constitució canovista el reconeixement de la religió catòlica com a oficial de l'Estat, no pot confiar exclusivament en l'Estat per mantenir la unitat catòlica.

Tot aquest pensament es traduí en postures fermes i decidides contra l'Estat de la Restauració i també contra la literatura contemporània que s'anava obrint camí allunyada de les influències morals o religioses.

g) Quina opinió s'expressa sobre els polítics d'ofici i sobre els empleats públics?

L'escriptor diu que del liberalisme, del centralisme, dels partits i del caciquisme, havien de sortir-ne moltes plagues, i una d'elles és la gent que ha fet professió de la política. Es refereix als homes dedicats únicament i exclusiva a governar la nació, que han arribat a formar una raça a part, superior i dominadora de totes les altres. Ens alerta contra els que ell anomena «professionals de la política», és a dir, contra els qui no tenen, només, la política com un servei sinó com un mitjà de vida, contra aquets homes —són paraules seves— «qui en fan modo de viure —i bo per cert— des ser diputats o aspirants a diputats, i més endavant senadors, i més endavant ministres...» o bé quan, amb paraules plenes de sentit, ens diu que «un dels majors mals que pateixen els pobles a Espanya consisteix per regla general, en què ses persones més bones, més aptes, més honrades, fugen de sa política i de s'administració pública», paraules que ens conviden al compromís envers la societat, perquè l'actuació en política no ha de ser forçosament l'alternativa dels mediocres, dels frustrats o dels ambiciosos, sinó molt altrament, el compromís del ciutadà conscient i generós envers el seu poble, la seva comunitat, per tal d'ajudar a crear una

ciutat, una regió, una nació més habitables, unes condicions de vida més justes i humanes per a tots.

Fruit del centralisme ha estat la formació d'aquesta raça que ha jugat, gaudit i triomfat amb els diners de la nació i amb l'honor i la sang del poble, per espai de tants anys, sense que el poble que treballa i paga hagi tingut intenció vertadera de participar en la governació de l'Estat.

Diu que el Congrés es forma sempre amb quasi tot de gent sense professió o advocats sense plets. Resultat d'això és que les comarques industrials són representades per polítics, les agrícoles per polítics, i les marítimes també per polítics.

El concepte de la paraula "polític" és molt dolent, ja que els que arribaven als càrrecs no ho feien per mèrits propis, sinó pels dels seus pares, germans, cosins o cunyats.

La política i l'administració nacional, provincial i municipal estan en mans dels més llests, en lloc d'estar en mans dels més honrats. Si amb la descentralització es pogués aconseguir que la direcció dels pobles -deslliurats del caciquisme i de la tirania del poder central- passés de les mans d'aquells a les d'aquests, s'hauria aconseguït no molt, sinó tot.

h) Que en pensa, dels processos electorals?

Segons Ruiz i Pablo, tota la sobirania del poble ha quedat reduïda a la trista i ridícula facultat de posar un tros de paper –escrit abans pel cacic del seu partit- dins un pot de vidre o dins una caixa de llenya, gairebé sempre amb la seguretat que el paper seria... un paper banyat. «Perquè fins i tot quan a un districte es cos electoral –com li diuen- ha fet valer sa seva força i ha fet triomfar es candidat que volia, ¿què ha conseguit mai més que enviar an es Congrés un o s'altre des senyors brahmans des que ara parl? Aquí, a Menorca, per lo menos des de què hi ha sufragi universal, ¿ham enviat mai a ses Corts un representant vertader de ses dues grans forces vives des país, sa indústria o s'agricultura? No. Per què? Per dues raons. Una, perquè tal vegada no haguérem trobat un des nostros fabricants o agricultors o propietaris, des que viuen entre noltros i coneixen ses necessitats nostres, qui hagués volgut anar-hi; i s'altre perquè es qui han enviat, fins i tot a gust nostro – hi ha que dir-ho

clar- hi han anat, sí, com a representants de Menorca; però eren homos de partit i quan han estat allà han estat “uno de tantos de la mayoria”, perquè sobre totes ses coses, sobre la pàtria, sobre la fe, sobre tot lo diví i lo humà, per ets homos de partit, està sa disciplina i sa subordinació an es Jefe».

Com ja hem vist, la peça teatral *Vots* és una punyent sàtira política dels procediments electorals i llur immoralitat, on Ruiz i Pablo fa una crítica regeneracionista dels processos electorals en l'època de la Restauració, de la desvirtuació del sufragi universal, de les actuacions de la trama dels cacics i de la manca de consciència de ciutadania dels electors.

I) Quina relació estableix entre política i religió?

Ruiz i Pablo, com d'altres escriptors costumistes, parteix d'una concepció ideològica conservadora i tradicional que el priva de concebre la virtut sense la religió, la qual, segons el seu pensament, és i ha de ser el nord i la guia. Aquesta concepció ideològica conservadora i tradicional no es palesa només en l'ideal estètic, sinó també en el polític.

En un important sector de la societat espanyola es té una concepció global de la vida que arrenca totalment i exclusiva de la religió com a factor definitiu i definitori de la nostra existència. El fet que, després de molts d'anys de liberalisme, trobéssim a Espanya l'existència d'un Estat oficialment catòlic i una societat catòlica, significava que la religió era el prisma a través del qual es reflectien tots els altres conflictes.

Aquest pensament veu en els desastres del seu temps la mà de Déu que es manifesta en contra de les desviacions de la societat de les normes, dogmes i bons costums. Àngel Ruiz i Pablo fa una anàlisi cruel del sistema que li tocà de viure i acaba la seva reflexió amb una interpretació política que no deriva de la raó, sinó de la fe. Amb tota la sinceritat que li exigeix la seva concepció de la vida, Àngel Ruiz i Pablo està convençut que «an ets ulls de sa fe, sa causa de tot açò, des mals governants, des mal sistema, de sa mala direcció, de ses divisions polítiques, de tot, és una altra i la sabem tots: sa gran causa són ses prevaricacions que sa nació nostra ha comés, i de ses quals sofrim es càstig; sa gran causa és que sa mà de Déu pesa damunt Espanya».

5.4. Perspectiva ideològica de Ruiz i Pablo referent al liberalisme i el centralisme. Defensa del regionalisme.

Ruiz i Pablo ataca el liberalisme i el centralisme des d'una perspectiva ideològica extremadament conservadora. A més, considera que és del tot incompatible el fet de ser cristià amb la ideologia liberal.

Les idees regeneracionistes i el pensament dels intel·lectuals de la generació del 98 no podien ser compartides per aquells que creien que el futur del país depenia tan sols del retorn a l'Espanya tradicional, catòlica i gloriosa dels avantpassats. I aquesta fou la posició ideològica d'Àngel Ruiz i Pablo, sens dubte el més destacat exponent de la literatura menorquina d'entre segles i un dels primers intel·lectuals que a Menorca es posicionaren a favor del regionalisme.

Àngel Ruiz i Pablo, immers dins d'aquest pensament, creu que el liberalisme mata «l'esperit tradicional d'Espanya, i mirau si ho ha conseguit: ham passat per ses més baixes vergonyes i per es desastres més terribles; s'ha vist ben clar que tot havia estat obra de s'imprevisió i sa immoralitat des governants d'avui i des d'ahir». I això per dues raons primordials: la primera, perquè la doctrina liberal es mostra contrària a la seva concepció tradicional i conservadora de la vida, ja que el liberalisme és el causant de la corrupció política, de la lluita contra la religió, contra les creences, els bons costums i les sanes tradicions; i en segon terme, perquè la doctrina liberal a Europa ha estat la promotora de la concepció centralista de l'Estat.

Ruiz i Pablo és conscient de l'heterogeneïtat de l'Estat espanyol i envesteix amb força contra l'organització administrativa provincial.

En realitat, Ruiz i Pablo atribueix al centralisme tots els mals que ell observa a l'Estat liberal: des del caciquisme fins a la inutilitat del sistema de llibertats, passant per la corrupció política. I, partint d'aquesta premissa, apel·la als sentiments més nobles dels ciutadans i els fa veure la necessitat d'anar units en temes d'interès comú de la nostra societat. «Es Regionalisme té es seus fonaments assegurats damunt sa penya viva de sa raó i sa justícia, i ses rels beuen sa saba d'un sentiment indestructible, fortament humà, innat an es

nostros cors: es sentiment de s'amor a sa nostra terra en tot lo que en ella es conclou».

Una altra qüestió que trobem també present en el pensament polític del nostre Ruiz i Pablo és aquesta: pot un catòlic ser liberal? La resposta no admetia dubtes: «No ho pot ésser».

Segons ell: *El liberalisme és pecat*⁴⁰; i el condemna des d'una postura catòlica tradicionalista.

Estic d'acord amb Quintana Petrus⁴¹, quan diu, recollit d'un article que li va agradar, que «els grans pobles són aquells qui saben reconèixer i respectar la bases intel·lectuals de tots els seus grans homes, qualsevol que sigui o hagi estat la seva concepció política o ideològica de la vida. I això és així perquè el bagatge intel·lectual d'un poble, d'una determinada societat, no és només allò que la conforma i configura, és precisament la suma dels esforços intel·lectuals de tota aquesta classe d'homes i pensadors i, fonamentalment, d'aquells qui al llarg de la seva vida ens han influït o han influït molt decisivament en el seu desenvolupament cultural».

Els representants del pensament polític tradicional no s'adonaven dels valors intrínsecs que el liberalisme aportava a la doctrina político-constitucional del món modern: la defensa del sufragi universal, el sistema de llibertats, la divisió de poders i en definitiva, un sistema que propugnava la tolerància de les idees i del contrast de parers en lloc d'un sistema fonamentat en la unitat catòlica per a la Restauració. Valors tots aquests de l'Estat liberal que constitueixen avui amb els adequats aprofundiments i transformacions envers de l'Estat social i democràtic de dret, un patrimoni comú de tot el pensament polític del món occidental.

És evident que el pensament tradicional espanyol del que tan fidel representant entre nosaltres és Angel Ruiz i Pablo no s'adonà dels valors positius i de progrés que per a la societat, duia en si mateix el liberalisme polític, ni tampoc

⁴⁰ *El liberalismo es pecado* (1884) és el títol d'un fulletó de molt àmplia divulgació escrit per Fèlix Sardà i Salvany.

⁴¹ *Reflexions entorn al pensament polític de Ruiz i Pablo*. 1983. Ateneu Científic, Literari i Artístic de Maó.

dels valors que —juntament amb grans defectes, també és cert—representava el sistema de la Restauració. Àngel Ruiz i Pablo és, sens dubte, el més destacat exponent de la literatura menorquina d'entre segles i un dels primers intel·lectuals que a Menorca es posicionà a favor del regionalisme. Segons el seu pensament, la doctrina liberal es mostrava contrària a la seva concepció tradicional i conservadora de la vida, a més, a Europa havia estat la promotora de la concepció centralista de l'Estat.

Les idees i el pensament regeneracionista que manifesta, són presents als textos literaris de Ruiz i Pablo. Assumeix el compromís com a intel·lectual i com a home de lletres i es veu obligat a parlar de política, deixant ben patents els seus punts de vista a la *Conversa familiar sobre el regionalisme*, on expressa de forma oberta les seves idees regionalistes. Serà a partir dels seus fonaments ideològics que Ruiz i Pablo escriurà la seva obra i articles.

L'autor prioritza el concepte d'heterogeneïtat de l'estat-nació com una realitat perceptible, i com a tal cal donar una resposta adequada als diferents interessos.

El regionalisme esdevé el camí a seguir per a la regeneració de tot l'Estat, la solució a la crisi del moment, per la qual cosa es converteix en un concepte inseparable del de regeneracionisme.

L'escriptor menorquí creu que el responsable del centralisme i de la ineficàcia de l'Estat és el liberalisme, però fa extensiva la seva crítica a tot el sistema de partits polítics. D'entre tots els mals de l'època, subratlla el caciquisme, que per a ell és la causa principal de la corrupció i de la injustícia dominants.

Segons Ruiz i Pablo el regionalisme esdevé el camí a seguir per a la regeneració de tot l'Estat, la solució a la crisi del moment, per la qual cosa es converteix en un concepte inseparable del de regeneracionisme.

Com molt bé diu Pere Rosselló Bover a l'article publicat al Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana el 2002: «En el discurs *Conversa familiar sobre el Regionalisme* reacciona contra el centralisme i contra el caciquisme que dominaven la política espanyola de l'època, d'acord amb la situació general de protesta contra "s'Estat", és a dir, contra s'organització tota sencera, de s'administració, i, fins i tot contra sa Constitució espanyola.

L'escriptor menorquí creu que el responsable del centralisme i de la ineficàcia de l'Estat és el liberalisme, però fa extensiva la seva crítica a tot el sistema de partits polítics. D'entre tots els mals de l'època, subratlla el caciquisme, que per a ell és la causa principal de la corrupció i de la injustícia dominants. Ruiz i Pablo demana una regeneració de la vida política, que ara està en mans des més llests en ves [sic] d'estar hi en ses des més honrats».

6. Àngel Ruiz i Pablo, periodista de *La Vanguardia*.

6.1. Introducció.

Ruiz i Pablo comença la seva trajectòria com a periodista a la premsa menorquina de l'època. Amb idees progressistes durant els primers anys de la seva joventut, col·labora al diari maonès *El Liberal* i a la publicació *La Almudaina*, de Palma. Al començament de 1889, quan es trasllada a viure a Ciutadella es produeix un canvi en el seu pensament, i les seves idees comencen a abraçar el catolicisme conservador.

«Amb el recolzament d'uns amics capellans i del propi bisbe, assumeix la redacció d' *El Vigía Católico*, on hi publica diferents articles referents a la política, religió, literatura, llengua... així com també algunes poesies religioses en català»⁴². Des d'aleshores la seva obra es veu fortament impregnada per aquesta posició i aquest pensament. Aquest canvi ideològic marcarà tota la seva trajectòria vital i literària.

En la seva faceta de col·laborador, i abans del seu treball a *La Vanguardia*, està lligat a una de les publicacions més emblemàtiques del Nou-cents menorquí: la revista mariana *Monte-Toro* (1912-1936). Aquesta revista, des del 1912 al 1929, es converteix en òrgan de la Joventut Catòlica Menorquina en un viratge ideològic de profundes transformacions, i esdevé la millor mostra del triomf dels plantejaments culturals del catolicisme dels bisbes Mercader i Comes. Els referents de Jacint Verdaguer i del bisbe Torras i Bages, tot i el seu caràcter explícit, impregnen implícitament la revista, que no debades, ja al

⁴² Xavier Martín Martínez, diari *Menorca*, dijous 23-07-2015.

primer any, fa un recordatori del Certamen organitzat per l'Acadèmia Mariana de Lleida el 1902 dedicat a la Mare de Déu del Toro, la Moreneta insular. Destaquen les col·laboracions poètiques d'Àngel Ruiz i Pablo i les folkloricofilològiques de Francesc d'Albranca a la dècada dels deu.

Tal com explica Joan F.López Casasnovas referint-se a Ruiz i Pablo: «s'adhereix al pensament conservador de Joan Maragall, figura d'obligat seguiment per part de Ruiz i Pablo. Utilitza com a fonts d'autoritat autors com Menéndez Pelayo, també d'inquietuds conservadores i idolatra Joan Alcover, figura que marca les pautes de les seves produccions». ⁴³

Segons Miquel Àngel Limón, podríem dividir el periodisme d'Àngel Ruiz i Pablo en tres etapes, des de l'any 1881 fins al 1927. De Maó a Barcelona, passant per Ciutadella, Palma i Madrid:

PRIMERA ETAPA:

Maó (1881-1888). Treballa a *El Liberal* (1881-1887) de col·laborador i caixista, i a *Los Lunes de El Liberal* (1883-1886) com a col·laborador amb un total de 18 textos, sobretot poètics (del 30-4-1883 fins al 5-7-1886).

SEGONA ETAPA:

Ciutadella (1888-1911). Col·labora a *El Vigía Católico* com a redactor i articulista.

El 1892 fa una crònica de viatges (*Doce dias en Mallorca*).

El 1889 dóna suport públic a l'excomunicació de *El Liberal*.

El 1905 produeix una sèrie d'articles defensant el seu ideari polític.

Anima per a la celebració d'uns Jocs Florals per a Menorca.

Del 1888 al 1890, col·labora a la Revista de Menorca, primera època.

El primer intent d'obertura periodística de Ruiz i Pablo fou a *La Almudaina* (1895) de Palma, essent director el seu fundador Joan Lluís Oliver Sabrafín, pare de Miquel dels Sants Oliver.

⁴³ López Casasnovas, Joan F.1982. *Algunes consideracions entorn a la producció literària en prosa de Ruiz i Pablo*. Revista de Menorca.

Va ser de la mà de Joan Alcover (germà de Pere Alcover, notari de Ciutadella, on residia Ruiz i Pablo), quan *La Almudaina* el convidà a col·laborar després d'un viatge a Mallorca.

Segons Joan Lluís Marfany, i fent-me ressò del que va exposar a la conferència pronunciada el 26 d'abril passat, a l'Ateneu de Maó Miquel A. Limón: «Amb el nom de Ruiz i Pablo s'ampliava el radi regionalista arreu de les Balears que el diari palmèsà tenia marcat».

També recorda a Damià Pons quan diu del menorquí: «Podem trobar moltes col·laboracions [...]» com ara «contes sempre en castellà, i articles, en el contingut dels quals, en moltes ocasions, hi ha una actitud de lamentació davant la desaparició de les manifestacions culturals més genuïnes i tradicionals».

TERCERA ETAPA:

El periodisme de *La Vanguardia* (1911-1927).

El periodisme de corresponsalia: *El Debate*, *ABC* i *El Fígaro*.

Centrant-nos en *La Vanguardia*, cal dir que Àngel Ruiz i Pablo no va ser l'únic menorquí que hi va treballar. L'anomenat, segons Miquel A. Limón, "el grup menorquí" van ser:

Gabriel Olives Orfila (1911-1949).

Els germans Josep M^a i Jaume Ruiz Manent.

Més tard, Jesús Ruiz Manent (fins als anys 60).

Màrius Verdaguer de Travesí (1914-1940).

El col·laborador Lorenzo Lafuente Vanrell també era de Menorca.

A partir d'aquesta estada a Barcelona, i per tal de tenir un abast més ampli de públic, reprendrà la publicació de novel·les en castellà, alternant la seva faceta d'escriptor amb la de periodista.

Des dels inicis de la seva vida com a escriptor, Ruiz i Pablo mantingué una important correspondència tant amb figures importants de la cultura castellana com la catalana: José Mª de Pereda, Menéndez Pidal, Unamuno, Àngel Osorio, Antoni Maura, Joan Alcover, Miquel Costa i Llobera, Miquel dels Sants Oliver, Manuel de Montoliu... entre d'altres.

Àngel Ruiz i Pablo fou un escriptor amb renom dins el món de la literatura catalana. Les seves diferents facetes el van revelar com un representant dels estaments intel·lectuals de Catalunya i reconegut escriptor de parla catalana.

A la ciutat comtal desenvolupà una important feina com a traductor per a les editorials Gustavo Gili, Seix Barral, Montaner y Simón, traduint al castellà un bon grapat d'obres. Rebé l'elogi de Narcís Oller, per l'excel·lent traducció de la seva obra *La bogeria* al castellà (*La locura*).

Participà en el Primer Congrés de la Llengua Catalana celebrat a Barcelona del dia 13 al 18 d'octubre de 1906. Aquest congrés lingüístic fou celebrat per iniciativa i sota la presidència d'Antoni Maria Alcover, el qual formava part de la comissió tècnica amb Antoni Rubió i Lluch, Jaume Massó i Torrents, Josep Pijoan i Joaquim Casas i Carbó.

6.2. La relació professional de Ruiz i Pablo amb *La Vanguardia*

És a partir de l'estiu de 1911 que Àngel Ruiz i Pablo, per les raons que abans hem esmentat, es trasllada a viure a Barcelona amb la seva nombrosa família, i ja no tornarà mai més a viure a Menorca, només a rel de les dues visites que va fer a l'illa (1919 i 1921).

És ben sabuda la seva amistat amb Miquel dels Sants Oliver, i fou gràcies a ell, ja que va ser director de *La Vanguardia* (1906-1920), que Ruiz Pablo aconseguí el treball de redactor al rotatiu barceloní.

Un testimoni directe de Jesús Ruiz Manent diu: «Santos Oliver introdujo en La Vanguardia algunos literatos baleáricos: Mario Verdaguer, Emilio Oliver, Àngel Ruiz i Pablo, Lorenzo Lafuente Vanrell y Bartolomé Amengual; posteriormente, ingresaron Gabriel Olives y mis hermanos José M^a y Jaime».⁴⁴

En aquest diari treballà molts anys, des de l'agost de l'any 1911 fins a l'octubre de 1927, un mes abans de la seva mort, escrivint nombrosos articles d'opinió.

El primer pseudònim que va utilitzar fou "El Licenciado Pablitos" (23-8-1911),

⁴⁴ *La Vanguardia*, dijous 7 de novembre de 1963, pàgina 44.

després el de “El Licenciado Pablillos” (25-8-1911), encara que a l'article de 21-9-1911 torna a signar com “El Licenciado Pablitos”. A partir del 26-6-1912, ja signarà amb el seu nom.

Durant l'estada de l'escriptor a la capital catalana, col·labora ininterrompudament a *La Vanguardia*, des del 1911 (23 d'agost) fins al 1927 (13 d'octubre). Com a articulista va tenir èpoques de més activitat periodística, i d'altres de menys, depenent de la resta de treballs amb els quals anava alternant la seva faceta periodística, o degut a d'altres raons que no sabem. Trobem, per exemple, anys que publica pocs articles (l'any 1917 en publica 5, l'any 1918 només en trobem un de publicat, i l'any 1919 en publica 4), i en canvi d'altres anys en publica molts (l'any 1924 en trobem 25 de publicats, l'any 1926 n'hi ha 53 i l'any 1927 són 26). En total, durant els seus anys de feina a *La Vanguardia* he trobat un total de 268 articles publicats. L'obra escrita d'Àngel Ruiz i Pablo és prou extensa, alhora que significativa. Els seus articles periodístics van tenir gran rellevància a la premsa de l'època i reflecteixen el seu pensament, la seva ideologia i les seves conviccions, i així les fa patents en els seus escrits.

6.3. Anàlisi temàtica i ideològica dels articles que va publicar a *La Vanguardia*.

Podríem dir que els eixos temàtics dels seus articles a *La Vanguardia* tenen del tot a veure amb totes les circumstàncies viscudes per l'autor (personals i professionals), i amb els seus fonaments ideològics esdevinguts profundament conservadors i religiosos.

Una possible classificació temàtica dels seus articles podria ser la següent, entenent que tots són alhora ideològics:

- Polítics
- Socials
- Literaris
- Històrics
- Narratius
- Religiosos

Als articles d'opinió que escriu Ruiz i Pablo a *La Vanguardia*, dóna el seu punt de vista referent a activitats relacionades amb la política (tant nacional com internacional), el Parlament, els partits i tots els components del poder formal a la societat i esdeveniments socials de l'època.

En ells argumenta amb una certa extensió les seves idees, opinions i judicis sobre qüestions de temàtica miscel·lània, on es barregen escrits que sovint tenen en comú la ideologia i punt de vista de l'autor. En ells exposa el parer sobre algun tema amb el propòsit d'influir o modificar l'opinió del lector, donant el propi punt de vista i parer.

Trobem el articles de Ruiz i Pablo de *La Vanguardia* en una secció específica del diari. Estan distribuïts en columnes i passen per etapes on són relativament fixos i d'altres que són més esporàdics, expressant sempre l'opinió del col·laborador.

Quant a l'esquema-estructura dels articles, per norma general podríem dir que l'estructura és més o manco enquadrada.

En el articles expositius informa, transmet dades, explica fets o idees, donant les explicacions que creu convenientes, de forma més o manco clara i precisa, adoptant sempre el propi punt de vista. Alguns són de caire simplement més narratiu o explicatiu.

A la part introductòria dels articles o primers paràgrafs dels textos, exposa el tema tractat, el dóna a conèixer als lectors, presenta la idea principal i les primeres dades, per, seguidament, passar a desenvolupar, argumentar, analitzar i aprofundir en l'assumpte o contingut. Acaba amb la reafirmació de l'aspecte del qual ha parlat, donant en tot moment la pròpia opinió referent a la qüestió tractada, com a conclusió del que ha dit, o bé planteja preguntes o hipòtesis obertes a la reflexió dels lectors. Per a la defensa dels seus arguments, no dubta en mencionar altres autors que avalen la seva postura ideològica.

Quant al llenguatge que utilitza, i segons el tema tractat, pot ser un llenguatge relativament clar o bé més precís, utilitzant si escau els tecnicismes pertinents. Sol utilitzar un llenguatge dinàmic: utilitza si és necessari la frase feta, girs populars, dialectalismes, etc.

Moltes vegades, en els seus articles, hi incorpora fragments de novel·les o poesies, utilitzant si escau la llengua catalana o el dialecte menorquí, a més del castellà.

El to que utilitza pot ser formal o més irònic, i sol utilitzar la primera persona del singular o del plural, donant als articles un grau de compromís amb el que diu i implicant-se directament amb el que exposa. En alguns, però, utilitza la tercera persona del singular, donant als articles un to més neutre.

Pel que fa al punt de vista de la religió, tot el moviment tradicional-conservador que s'observa en la ideologia de Ruiz i Pablo i d'un important sector de la societat espanyola de la darrera part del segle XIX, és producte d'una concepció global de la vida que arrenca totalment i exclusivament de la religió com a factor definitiu i definitori de la nostra existència.

S'adhereix al pensament conservador de Joan Maragall, figura d'obligat seguiment per part de Ruiz i Pablo, tal com podem comprovar a l'article datat el 26 de juny de 1912 amb el títol de *Recordando a Maragall. En loor del organillo*, tot i que les circumstàncies, tal com explica a l'article, el fan canviar d'opinió.

Utilitza com a fonts d'autoritat autors com Menéndez Pelayo, també d'inquietuds conservadores i idolatra Joan Alcover, figura que marca les pautes de les seves produccions.

Angel Ruiz i Pablo no fou un polític, tampoc no mostrà mai una especial vocació en aquest sentit, però sí fou un intel·lectual compromès amb si mateix, amb les seves creences, amb la societat que l'envoltava, i, com a tal, havia assumit una determinada concepció política que no s'amagà quan va creure oportú o necessari manifestar-la.

En realitat, sempre que pot, Ruiz i Pablo fa ressò de la seva postura regionalista i és conscient de l'heterogeneïtat de l'Estat espanyol. Envesteix amb força contra l'organització administrativa provincial, i atribueix al centralisme tots els mals que ell observa a l'Estat liberal: des del caciquisme fins a la inutilitat dels sistema de llibertats, passant per la corrupció política. Apel·la als sentiments més nobles dels ciutadans i els fa veure la necessitat d'anar units en termes d'interès comú de la nostra societat.

Ruiz i Pablo, com a escriptor essencialment costumista, parteix d'una concepció ideològica conservadora i tradicional que el priva de concebre la

virtut sense la religió, la qual és i ha de ser el nord i la guia, no sols de la política, sinó també de l'ideal estètic.

Tal com es pot veure en els seus escrits, com autor costumista, descriu ambients i personatges de forma tipificada. Trasllada al paper aquells models que presenten l'exterior de la realitat popular sense entrar massa en els mecanismes interns que mouen la persona.

Sol mostrar una actitud de nostàlgia i enyorança d'un temps que estava desapareixent a causa del progrés i la industrialització; satiritza els costums estrangers i subratlla els aspectes més pintorescos de la realitat, tot recollint les petites coses, els fets insignificants. També solen ser habituals les notes d'humor. Descriu de forma detallada escenes de la realitat i incorpora un diàleg real i viu.

7. Conclusions

Com hem pogut veure, l'obra de Ruiz i Pablo és molt abundant i abraça gèneres molt diversos, i les idees i el pensament regeneracionista que manifesta, són presents als seus textos literaris.

Com a l'intel·lectual i com a home de lletres es compromet a través dels seus escrits i es veu obligat a parlar de política, deixant ben patents els seus punts de vista, posant de manifest de forma oberta les seves idees regionalistes i regeneracionistes. És a partir dels seus fonaments ideològics que Ruiz i Pablo escriu la seva obra i articles.

La seva faceta periodística passa per diferents etapes i característiques que reflecteixen el seu pensament, les seves conviccions i la seva ideologia.

Gairebé totes les obres de Ruiz i Pablo presenten un profund sentiment religiós, també els articles i les novel·les. Les seves obres poètiques han estat influenciades per escriptors com Joan Alcover i Miquel Costa i Llobera, fins i tot per romàntics com Bécquer, tot i que cal dir que mai va arribar al nivell d'aquests. Àngel Ruiz i Pablo, va ser un gran representant de la producció narrativa costumista i, arran d'això, és considerat un dels millors exponents de les lletres catalanes a la Menorca de principi del segle XX.

Àngel Ruiz i Pablo fou un home que ha omplert en solitari les lletres menorquines d'entre segles, cosa que el consagra com a patrimoni de la nostra

col·lectivitat, amb tot el respecte que ens mereix la seva obra, amb tota l'admiració que ha de despertar la seva tasca intel·lectual, patrimoni molt apreciat de la nostra història contemporània.

Ruiz i Pablo va ser un autor que va produir una obra catalana molt estimable i que es revalora amb el temps. Diferents són els factors de situació i d'ordre sociocultural i interpersonal que el varen influir; per això, a l'hora de parlar de l'obra de Ruiz i Pablo, hem de tenir ben presents una sèrie de condicionants o d'eixos que determinaran la seva producció i contribució, tant en les formes com en la temàtica, i que també expliquen, segurament, la dicotomia que es produeix entre la seva producció en castellà i els escrits en català, que és on l'escriptor aconsegueix aquella alenada poètica que farà perviure la seva obra. Tot i haver nascut a Es Castell i haver viscut a Maó i a Ciutadella, Ruiz i Pablo no era villacarlí, ni maonès, ni ciutadellenc; era un home que tenia l'ànima plena de Menorca, i es sentia, sobretot i per damunt de tot, un autèntic menorquí d'arrels fondes i gruixudes, tal com queda reflectit a la seva extensa producció, que abasta tots els gèneres literaris.

«Pocs mesos després de sa seva mort, trobant-se a Barcelona un grup d'intel·lectuals menorquins, van anar a escampar damunt sa seva tomba un punyat d'aquesta terra pagesa nostra que ell tant havia estimat i cantat, creient interpretar, tal vegada, es deure sagrat d'un darrer desig. I diuen (no sé si serà ver) que quan es maig va esclatar de vida pes quatre costats, damunt d'aquella senzilla tomba, regada amb terra menorquina, d'aquell cementeri modest de Sant Genís dels Agudells, a prop del Tibidabo, va néixer una rosella, vermella com un glop de sang. Era sa darrera ofrena amorosa de Menorca enamorada an es seu enamorat». (És un fragment d'*Es menorquinisme de n'Àngel Ruiz i Pablo*, conferència pronunciada per Guillem Florit Piedrabuena (el meu pare) al Cercle Artístic de Ciutadella, el dia 1 de desembre de 1965, en l'acte d'homenatge celebrat amb motiu del primer centenari del naixement d'Àngel Ruiz i Pablo. Publicada a la Revista de Menorca l'any 1965).

8. Bibliografia

- Alcover, Joan. 1951. *Obres completes*. Pròleg de Miquel Ferrà i Joan Pons i Marquès. Biblioteca Perenne. Editorial Selecta, Barcelona.
- Benejam Vives, Joan. 1891. *La Tierra. Bosquejos de vida rural*. Ciutadella, Imp. S. Fàbregues
- Brossa, Jaume. 1969. Article *Viure del passat*, dins *Entre regeneracionisme i modernisme*. A cura de Joan-Lluís Marfany. Ed. 62. Col. Antologia catalana, n. 1. Barcelona.
- Carbonell, J. 1964, *La Cultura a Menorca*. *Serra D'Or*. Nov., núm. 11. Barcelona.
- Casanovas Camps, Miquel Àngel. 2005. *Història de Menorca*. Editorial Moll, Mallorca.
- Casanovas Camps, Miquel Àngel. 2015. Conferència pronunciada el 22 de maig al Cercle Artístic de Ciutadella.
- Casanovas Marquès, Andreu. 1965. Conferència pronunciada al Centre de Cultura de Villa-Carlos el dia 31 de gener, publicada a la Revista de Menorca.
- Colom, A. J . 1980. *Un regeneracionista mallorquí: Rafel Ballester i l'ensenyament de la Geografia*, *Trabajos de Geografia*, Fac. Filosofia i Lletres, Palma de Mallorca.
- Dels Sants Oliver, Miquel. 1995. Antologia de textos literaris. Introducció i selecció de Pere Rosselló Bover. Govern Balear, Palma de Mallorca.
- Florit Piedrabuena, Guillem. 1965. *Es menorquinisme de n'Àngel Ruiz i Pablo*. Revista de Menorca.
- Fradera Barceló, Josep M. 1994. Nota a l'edició de l'obra d'Àngel Ruiz i Pablo *Historia de la Real Junta Particular de Comercio de Barcelona (1758 a 1847)*. Edicions Nura, Menorca.
- Gomila Bassa, Pere. 2015. *Angel Ruiz i Pablo, poeta*. Conferència al Cercle Artístic de Ciutadella de Menorca el 22 de maig
- Hernández Andreu, Juan (UCM) 2005. Ponència *El banco de Menorca (1911-1952)*
- Hernández Sanz, F. 1908. *Compendio de Geografia é Historia de la Isla de Menorca*. Maó, Ateneu Científic, Literari i Artístic de Maó.

- López Casasnovas, Joan F.1982. *Algunes consideracions entorn a la producció literària en prosa de Ruiz i Pablo*. Revista de Menorca.
- Ruiz Manent, Jesús. 1963. Article escrit a *La Vanguardia* el 7 de novembre.
- Mir, Gregori. 1971. *Defensa de la llengua catalana* (articles de Miquel dels Sants Oliver).
- Moll, Francesc de Borja. 1970, *Els meus primers trenta anys*. Ed. Moll, Palma.
- Moll, Francesc de Borja. 1964, *La nostra llengua a Menorca, avui*. Serra d'Or, novembre.
- Montilla Salas, Xavier. 2004. *Regeneracionisme i educació popular a Menorca. La contribució de José Pérez de Acevedo (1903-1917)*. Premi Francesc Hernández Sanz 2000. Institut Menorquí d'Estudis. Maó.
- Murillo Tudurí, Andreu. 1965. *Àngel Ruiz i Pablo, l'home i els seus personatges*, article publicat a la Revista de Menorca.
- Pons i Pons, Damià. 1988. Pròleg a *Els encarrilats*, de Joan Torrendell. Biblioteca Marian Aguiló. Consell Insular de Mallorca.
- Pons i Pons, Damià. 1990. "Introducció" a *Cosecha periodística (Artículos varios)*, de Miquel dels Sants Oliver. Mallorca: Editorial El Tall.
- Quintana Petrus, Josep Maria. 1983. *Reflexions entorn al pensament polític de Ruiz i Pablo*. Ateneu Científic, Literari i Artístic de Maó. Revista de Menorca.
- Quintana Petrus, Josep Maria. 1998. *Regionalisme i cultura catalana a Menorca: 1888-1936*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Quintana Petrus, J .M. 1976, *Menorca segle XX. De la Monarquia a la República*. Ed.Moll. Palma.
- Quintana Petrus, Josep Maria. Conferència pronunciada per a la XLIV Anglo-Catalan Annual Conference, a Canterbury (Anglaterra), el 21 de novembre de 1998.
- Riber, Ll. 1928. Pròleg a *Del cor de la terra. Proses menorquines*. Biblioteca Literària. Llibreria Catalònia, Barcelona.
- Ruiz i Pablo, Àngel. 1961. *Obres Completes*. Edicions Nura. Menorca, 1981.
- Salord Ripoll, Josefina. 2007. *Verdaguer i Menorca*. Anuari Verdaguer. Institut Menorquí d'Estudis.
- Salord Ripoll, Josefina. 2010. *Del cor de la terra*, Serra d'Or, núm. 610, octubre.

- Saltor, Octavi, 1981. Pròleg de les *Obres Completes* d'Àngel Ruiz i Pablo. Edicions Nura. Menorca.
- Sardà i Salvany, Fèlix, 1884. *El liberalisme és pecat*, fulletó.
- Torrendell Escalas, Joan 1988. *Els encarrilats*. Pròleg de Damià Pons Pons. Biblioteca Marian Aguiló. Consell Insular de Mallorca.
- Material assignatura.
- Maria Antònia Perelló i Femenia, <http://ibalears.cat/joanalcover/index3.htm> (plana consultada el 5/9/2015)
- <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2012/10/20/valenti-almirall-el-naixement-del-catalanisme-politic/> (Vicente Moreno Cullell)
- http://www.arabalears.cat/balears/Miquel-Sants-Oliver-lintellectual-anys_0_1106889443.html (Pere Antoni Pons)
(Planes consultades el 18/07/2015)
- <http://mdc.cbuc.cat/cdm/ref/collection/manuscritBC/id/34064>
- <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0019346.xml>
(Planes consultades el 22/8/2015)
- <http://www.lavanguardia.com/hemeroteca/index.html>
(Plana consultada per darrera vegada el 23/8/2015)